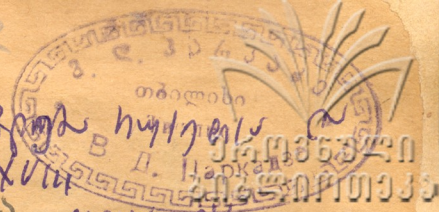

K $\frac{233 \cdot 083}{3}$

ქართული
ენების ინსტიტუტი

K 233 083

ივ. ჯავახიშვილი ³ ~~წიგნი~~ ^{საქართველოს} ~~წიგნი~~ ^{ხუციუბა}
საქართველოს წინააღმდეგობა. საუსუბო.

6

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთშორისი დამოკიდებუ-
ლებისა და საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ გა-
მოკვლევანი და წერილები წინათაც საკმაოდ მოიპოვებოდა,
მათ შორის ხელთუფლიშვილისა და ზ. ავალიშვილისა ცნო-
ბილი თხზულებებიც ითვლება. ამისდა მიუხედავად ამ მონო-
გრაფიის გამოქვეყნება განსაკუთრებით იმიტომ გადავსწყვიტე,
რომ ყველა აქამდის გამოცემულს თხზულებებში რუსეთში
არსებულ პოლიტიკურ და საცენზურო პირობების სიმკაცრის
წყალობით ავტორებს ისტორიული სიმართლის სრული სი-
ნამდვილთა და გულახდილობით გამოთქმა არ შეეძლოთ. ეს
ნაკლი უნდა შევგებულიყო და ჩემი მონოგრაფიის უმთავრეს
მიზანსაც სწორედ ეს შეადგენდა. ამას გარდა ვითარცა ისტო-
რიკოსს მე იმდროინელი ამბების ფარული ამამოძრავებელი
ძალისა და მისწრაფების სიცხადიდ გამოაშკარავება ზაინტე-
რესებდა. თვით რუსეთ-საქართველოს 1783 წ. ხელშეკრუ-
ლების განხილვაც ახალ თვალთსაზრისით შეიძლებოდა და საჭი-
რად იყო. მკითხველი ალბად შეამჩნევს რომ ყველა ამ მხრივ
ამ მონოგრაფიაში არა ერთი ახალი შეხედულებაა, ან ძველი
წინანდელზე უფრო მეტის ხაზგასმულობა და დასაბუთებით
არის გამოთქმული. ი' იც უნდა აღინიშნოს, რომ ხელთუფ-
ლი და ავალიშვილის თხზულებები რუსულად არიან
დაწერილნი და სრულებით შეუწყნარებელი მდგომარეობა
იყო, რომ აქამდის ასეთ დიდმნიშვნელოვან ხანისა და საკით-
ხის შესახებ ქართულად ერთი სპეციალური ცალკე მონო-
გრაფია არ იყო გამოცემული. საქართველოს დამოუკიდებ-
ლობის აღდგენის შემდგომ საქართველოს რესპუბლიკის ყო-
ველი მოქალაქე მოვალეა თავის ქვეყნის წარსული იცოდეს,

განსაკუთრებით ისეთი ხანა, როგორც მე-XVIII-ე საუკუნის
 დელმა ქართველმა პოლიტიკოსმა ამ ჩვენს წინააღმდეგობას
 შეიძლება თანამედროვე მდგომარეობისათვისაც ბევრი რამე
 საგულისხმო და გამაფრთხილებელი ამოიკითხოს.

სტამბოლი. 1919 წ. თებერვალი—მარტი.

საქმ-2000
 უფროსი

საქართველოს
 პარლამენტის
 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

ქართულის ენციკლოპედია
შარკოების შემოკლებულ სათაურებისა და სიტ-
ყვების განმარტება.

АКАГК—Акты издаанные Кавказской археографической ко-
миссией.

Бурнашевъ Картина — С. Д. Бурнашевъ. Картина Грузи
или описание политическаго состоянія
царствъ Карталинскаго и Кахетинскаго
Тифлисъ 1896 г.

233.083
3
K

ბუტკოვი }
Бутковъ } Материалы — П. Г. Бутковъ. Материалы для новой
 } ახ исторіи Кавказа съ 1722 по 1803
 } Мат. годъ I და II წ. СПБ. 1869 წ.

ჩუბ.—დ. ჩუბინაშვილის გამოცემას.

პროფ. ცაგარელი Грамоты—Грамоты и другіе историческіе
документы XVIII столѣтія, относящіяся
къ Грузіи.

ჭიქ.—ზ. ჭიჭინაძის გამოცემას.

მსხვილი კორექ. შემდგომების განწორება.

უნდა იყოს გვ. 21 სტრ. 1 1773—1783 წ.
 გვ. 49 IX თავი.

შინაარსი

წინასიტყვაობა	
წყაროების შემოკლებულ სათაურებისა და სიტყვების განმარტება	
მსხვილ კორექტ. შეცდომების გასწორება	
შესავალი	1—6.
I თავი. რუსეთის პოლიტიკური დახმარების მოიმიედგობა ვახტანგ VI-ის დროს საქართველოში და მისი შედეგი	6—12.
II თავი. აღმოსავლეთ საქართველოს განსაცდელი და თეიმურაზ II და ერეკლე II ღვაწლი საქართველოს წინაშე	13—15.
III თავი. დამოკ. დებულება საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წ. ხელშეკრულებამდე	15—22.
§ 1. რუსეთ-ოსმალეთის პირველი ომი ეკატერინე II დროს, საქართველოს ჩათრევა ამ ომში ოსმალეთის წ. ნააღმდეგ და ამის შედეგი	15—20.
§ 2. აღმ. საქართველოს მდგომარეობა 1773—1783 წ. ერეკლე II დამოუკიდებელ პოლიტიკის წყალობით	21—22.
IV თავი. 1783 წ. ხელშეკრულება რუსეთ-საქართველოს შორის	22—32.
§ 1. მისი წარმოშობის ისტორია	22—25.
§ 2. 1783 წ. ხელშეკრულების შინაარსი და მის მიერ დამყარებული უფლებრივი დამოკიდებულება	25—32.
V თავი. 1783 წ. ხელშეკრულების შედეგი	33—36.
VI თავი. რუსეთის მიერ მიტოვებულ საქართველოს მდგომარეობა	37—40.
VII თავი. ალა-მაჰმედ-ხანის შემოსევა საქართველოში	40—43.
VIII თავი. რუსეთის გალაშქრება ალა-მაჰმედ-ხანისა და სპარსეთის წინააღმდეგ 1796 წ., მისი მოჩვენებული და ნამდვილი მიზეზები და დასასრული	43—49.

- IX თავი. რუსეთ-საქართველოს ერთიერთი დამოკიდებულების საფუძველი და მისწრაფებათა შეურიგებლობა 49—55
- X თავი. საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსაპოვებელი ბრძოლის მხარე და რუსეთთან შეერთება 57—64.

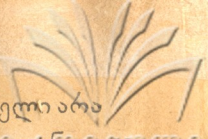

შ ე ს ა ვ ა ლ ი .

აღმოსავლეთ საქართველოს საზოგადო მდგომარეობა მე-XVIII საუკუნის დამდეგს.

საქართველოს და ქართველი ერის ცხოვრებაში ეროვნული თვალსაზრისით უაღრეს გაჭირვებისა და განსაცდელის ხანად მე-XVII-ე ს. უნდა ჩაითვალოს. მას შემდგომ, რაც ქართლის სამეფო ტახტზე სპარსეთის შაჰმა 1634 წ. როსტომი დაამტკიცა, აღმოსავლეთი საქართველო სპარსეთის წამლევავ გავლენის ასპარეზად იქცა. თვით სპარსეთის სამეფო კარზე აღზრდილი და სპარსულ-მაჰმადიანურ ზნე-ჩვეულებებისა და დაწესებულებათა თაყვანისმცემელი როსტომ მეფე ამ გავლენის გავრცელებას საქართველოში შეგნებულად უწყობდა ხელს. ქართული სახელმწიფო სამართლის ტერმინების მაგიერ მან სპარსულ-ო.ურქული შემოიღო. თვით სახელმწიფო წესწყობილებაშიაც მან ზოგიერთი იმგვარი ცვლილება შეიტანა, რომელიც სპარსულს უახლოვებდა. სპარსული ენა და მაჰმადიანობა მეფის წაბაძულობით ქართველთა უმაღლეს წრეებში თანდათან უფრო-და-უფრო ვრცელდებოდა. ეს და ბევრი სხვაც ქართულ ეროვნულ თვითშემეცნებას და არსებობასაც კი ღიძს საბრთხეს უშზადებდა.

1636 წ. რომ სპარსეთმა და ოსმალეთმა ერთმანერთს შორის მუდმივი მტრობის მოსასპობად საქართველო ორად გაჰყვეს და აღმოსავლეთი ნაწილი ოსმალთა მიერ სპარსთა უცილობელ გავლენის სფეროდ იყო ცნობილი, დასავლეთი საქართველო კი სპარსეთმა ოსმალეთს დაუთმო, დასავლეთ საქართველოშიც ოსმალეთის გავლენამ ისე ძლიერად იჩინა თავი, რომ ქართულ ეროვნულ საქმისთვის საშიში შეიქმნა.

პირადად როსტომ მეფე ქვეყნის ურიგო მმართველობა
 ყოფილა: ქვეყნის კეთილდღეობაზე და ქონებრივ მოღატოკე
 რებაზე ზრუნავდა, მაჰმადიანობის-და მიუხედავად განსაკუთრებულ
 რებით თავის სახელოვან თანამეცხედრის მარიამ დედოფლის
 გავლენით ქართული ეკლესიების განახლებასაც კი მისდევდა,
 მაგრამ თვით ის სპარსული გავლენა, რომელსაც იგი აღმო-
 სავლევას საქართველოში აძლიერებდა, მთელს მის სახელმ-
 წიფოებრივ მოღვაწეობას უკუღმართობის დაღს ასვამდა და
 ჩვენი ქვეყნისათვის დამლუბველად ხდიდა.

ამას ერთი უფრო ახირებული გარემოება დაერთო ზედ.
 რაკი სპარსეთის შაჰები ხშირად თავიანთ სარდლებს არ ენ-
 დობოდენ ხოლმე, ქართველთა პირიანობა და ფიცგაუტყე-
 ლობა-კი გამოცდილებით იცოდენ, ამის გამო ისინი თავი-
 ანთ დახლართული სამხედრო საქმეების მოწესრიგებას ქარ-
 თველ მეფეებს ანდობდენ ხოლმე. ამის წყალობით ისეთს
 ნიჭიერ სამხედრო პიროვნებებს, როგორიც მაგ. მეფე გიორ-
 გი XI იყო, უნებლიეთ სპარსეთის აჯანყებული ქვეშევრდო-
 მების დამორჩილება უნდა ეკისრა და ხან ავღანისტანში ყო-
 ფილიყო, ხან ბელუჯისტანში, ხან სხვაგან სადაც-კი ამბოხება
 იფეთქებდა. ამიტომ ისე მოხდა, რომ ქართველ მეფეებს
 თავიანთ საბრძანებელში წასვლისა და მართვა-გამგეობის სა-
 შუალება არ ჰქონდათ და თავიანთი ძალა და ნიჭი სპარსე-
 თის შაჰების ტახტის გამაგრებისათვის უნდა შეეღლიათ. ამის
 გამო ისინი იძულებული იყვნენ თავიანთ მაგიერ მახლობე-
 ლი ბატონიშვილები მეფის მოადგილედ დაენიშნათ ხოლმე
 საქართველოში და მათთვის მიენდოთ ქვეყნის მზრუნველო-
 ბა. სპარსეთის სამეფო კარი მაშინ დაუსრულებელი ვერაგო-
 ბისა და ქიშპობის ბუდედ იყო ქცეული. ცვალებადი იყო
 ხოლმე იქ გავლენა და ამასთანავე ცვალებადი იყო ხოლმე
 სპარსეთის შაჰების პოლიტიკაც ქართველი მეფეების მიმართ.
 ეს გარემოება შხამავდა ჰაერს და სრულ გამოურყვევლობის
 გრძნობას ჰქმნიდა საქართველოში. ქართველი ერი ამ დროს

მართლაც უაღრესს განსაცდელში იყო ჩავარდნილი. მისი მომავალი სახიეროს არას მოასწავებდა, თუ რომ ის თავის სულიერს ძალას არ მოიკრებდა და ეროვნულ ცდელის თავითგან აცილებას არ ეცდებოდა.

საბედნიეროდ ქართველობამ ეს შესძლო. ამ საშინელ ვასაქირში მან მართლაც მთელი თავისი ენერჯია და შემოქმედებითი ნიჭი მოიკრიფა და გამანადგურებელ მიმართულებას წინააღმდეგა. ქართული ენა რომ სპარსული სიტყვებით არ შერყენილიყო და ნამდვილი ქართული უცხოურისაგან გაერჩიათ, დიდი ქართული ლექსიკონის შედგენას მიჰყვეს ხელი. გიორგი XI-ის წინადადებით ამ გვარი შრომა გამოჩენილმა ქართველმა მწერალმა და მოღვაწემ საბა-სულხან ორბელიანმა შეადგინა, რომელსაც მან 30 წელიწადი მოანდომა. ეს შესანიშნავი ნაწარმოები ეხლაც ძვირფას განძად ითვლება მეცნიერებისათვის, მაშინ ხომ იგი ცის მანანასავით უნდა მოვლენოდა ქართველობას. უცხო ენის ზეგავლენით რომ ქართული ენის ბუნება და კანონები არ შებღალულიყო, ქართული გრამატიკა იქმნა შედგენილი ჯერ მოკლე შანშოვანის მიერ, ხოლო უფრო გვიან ვრცელი ანტონი კათოლიკოზის მიერ.

ეროვნულ თვითშემეცნების გამოღვიძებისა და გაღვივებისათვის, განსაკრთრებით კი განმტკიცებისათვის წარსულის ცოდნას აქვს დიდი მნიშვნელობა: ისტორია ადამიანის მსოფლმხედველობას აფართოვებს და იმავე დროს საჭირო სიღრმესა და საფუძვლიანობას ანიჭებს. ეს კარგად ესმოდა საქართველოს დიდებულ მეფეს ვახტანგ მე-VI-ეს (1703—1714, 1719—1724 წ.წ.), რომლის მრავალმხრივი, დაუღალავი მოღვაწეობა საქართველოს საკეთილდღეოდ ქართულ ისტორიის ერთ-ერთ საუკეთესო ფურცელს შეადგენს. ყოველს განათლებულ ქართველს რომ საშუალება ჰქონოდა თავის ერისა და ქვეყნის თავგადასავალი სცოდნოდა, მან ქართველ ისტორიკოსთა კომისია მოიწვია, რომელსაც ამის შესაფერი-

სი შრომა უნდა გაეწია. ქრონოლოგიურად დაღეგებული ქართული სხვა და სხვა საისტორიო დროის თხზულებების ძველ დროსვე ერთ კრებულად იყო შედგენილი „ქართლის ცხოვრების“ სახელით არის ცნობილი. ეს კრებული მხოლოდ მე-XIV-ე ს—ის დამდგამდის იყო მოყვანილი. ამ სახითაც ხელთნაწერები იშვიათი საშოვარი შეიქმნა იმიტომ, რომ მომეტებული ნაწილი მტრების შემოსევის დროს დაიღუბა. ვახტანგ მეფემ შეაგროვა ყველა საუკეთესო ხელთნაწერები, აგრედვე ყველა ის საისტორიო წყაროები, რომელნიც ჯერ იმ კრებულში შეტანილი არ იყვნენ, და სიგელ-გუჯრებიც, მოგროვილ საისტორიო მასალებისა და მიხედვით მან ამ კრებულის გაგრძელების შედგენა დავალა, რომ მე-XIV-ე ს—ითგან მოყოლებული საქართველოს ისტორია მე-XVIII-ე ს—ის დამდგამდის ყოფილიყო მიყვანილი. შემდეგ ამ ნაშრომის გაგრძელება უკვე ადვილი საქმე იყო.

ეს დავალება ისტორიკოსთა კომისიამ შეძლებისდაგვარად აასრულა კიდევ. რათგან ქართული წყაროების ძიებასა და შესწავლას შეუდგენ, ამ გარემოებამ ქართული საისტორიო მწერლობა კვლავ გამოაღვიძა და გააცხოველა. იმავე მიზანს, რომელიც ვახტანგ VI-ის მიერ მოწვეულს კომისიასა ჰქონდა დასახული, ისტორიკოსი ფ. გიორგიჯანიძის ფრიად საგულლისმძიერო და შინაარსიანი ნაწარმოებიც ემსახურებოდა. ვახტანგ მეფისავე თანამედროვე იყო ისტორიკოსი ს. ჩხეიძე. მაგრამ ამ ხანის ქართულ საისტორიო მწერლობის საუკეთესო სამკაულად ბატონიშვილი ვახუშტის განთქმული საისტორიო და საგეოგრაფიო თხზულებები უნდა ჩაითვალოს. პირველი წყაროების შესანიშნავ კრიტიკულ განხილვითა, ხოლო მეორე საქართველოს სახელმწიფო წესწყობილებისა, ზნე-ჩვეულებისა და ტანისამოს-თავ-საბურავის მოკლე, მაგრამ საუცხოვო მკაფიო ისტორიული მიმოხილვით არის შემკული. ორთავე თხზულებას, განსაკუთრებით საქართველოს

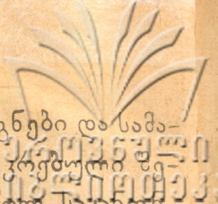

გეოგრაფიულს აღწერილობას მეცნიერებისათვის ეხლა ცოცხალი მნიშვნელობა არ დაუკარგავს.

ქართული მოწინავე წრეები საისტორიო თავდადასავალთა და თემებით იყვნენ გატაცებულნი. სხვათა შორის ამითაც აიხსნება ის გარემოება, რომ ამ ხანაში პოეტებმა განსაკუთრებით საისტორიო პოემების წერას მიჰყვეს ხელი. ქართული მხატვრული მწერლობის სხვა დარგებსაც ეროვნული სიმთა ჟღერა დაეტყუათ. ეს გარემოება საზოგადოებრივ ჰანჯებზე ამღერებულს ქართულს ამ დროინდელს პოეზიას სამშობლოს გაჭირვებული მღვთმარებობის გამო ჩუმი მწუხარების ელფერს სდებდა.

თავის ნაყოფიერი მოღვაწეობა ვახტანგ მეფემ სახელმწიფო საქმეებშიც გამოიჩინა. მას მშვენიერად ესმოდა, რომ წესიერი და კარგად მოწყობილი სახელმწიფოსთვის თავი და თავი საშარათლია. საქართველოს სახელმწიფო წესწყობილება რომ მკვიდრ საფუძველზე ყოფილიყო დამყარებული, უნდა მტკიცედ გარკვეული ყოფილიყო ყველა დაწესებულებათა და მოხელეების უფლება-მოვალეობანი. როგორც უკვე წინათაც და მე-XIV-ე ს—შიც არსებობდა, მაგრამ დროთა განმავლობაში დავიწყებული და უყურადღებოდ მიტოვებულ იქმნა, ვახტანგ მეფემ ისევ შეაგროვა წინანდელ ქართველ მეფეთა ყველა განკარგულებანი და დადგენილებანი როგორც სხვა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებათა, ისევე სხვა და სხვა მოხელეების უფლება-მოვალეობათა შესახებ, დაალაგა შინაარსისდა მიხედვით, მოაწესრიგა და სახელმწიფო კანონების სახელმძღვანელო წიგნად აქცია. ამ ძეგლით, რომელსაც ვახტანგ VI-ემ „დასტურლამალი“ უწოდა, ქართულ სახელმწიფო სამართლის განვითარებასა და შესწავლას მკვიდრი საფუძველი დაუდვა.

საქართველოში მართლმსაჯულების ასამაღლებლად და განსამტკიცებლად ვახტანგ VI-ემ ამ გვარადვე ჯერ ქართული სამართლის ყველა ძეგლები შეაგროვა, რომელიც კი ძველ დროითგან შერჩენილი იყო, შემდეგ სხვა ერთა კა-

ნონმდებლობითგანაც გამოარჩია სამართლის წიგნები და სამართლის ყველა ამ ძეგლების განსაკუთრებული კრებული შეადგინა, რომელსაც მისგანვე მოწვეულ ქართველ საჯარო მდებლო კრების მიერ შედგენილი სამართლის წიგნი დაურთო. უკანასკნელი ნაწარმოები მაშინდელ ცხოვრების უფლებრივ ვითარების უფრო შესაფერისი გამომხატველი იყო. დიდი ხანია უკვე რაც სპეციალისტებს აღნიშნული აქვთ ვახტანგ მე-VI-ის სამართლის წიგნის ლმობიერებისა და ჰუმანურ მისწრაფების უტყუარი თვისებები.

დაუფასებელია ის დიადი ღვაწლი, რომელიც ვახტანგ მეფეს, მის უფროსს, თანადროულსა და უმცროს თანამშრომელებს მიუძღვით ქართველ ერის წინაშე. მათი წყალობით ხალხის თვითშემეცნება ფხიზელი გახდა და გაღრმავდა. ყველაფერს კულტურული აღორძინების იერი დაეტყო. ხელშემწყობი პოლიტიკური ცხოვრების პირობები-ღა იყო მხოლოდ საჭირო, რომ ეს აღორძინება განმტკიცებულიყო და თანდათან აყვავებისა და ძლიერების ხანად ქცეულიყო. ვახტანგ მეფეს ჩრდილოეთითგან მოსულმა ერთმა ამბავმა იმედი მისცა, რომ საქართველო მალე ცხოვრების ამ ხელშემწყობ პირობებსაც ეღირსებოდა.

ეს ამბავი რუსეთითგან მოვიდა.

1 თ ა ვ ი.

რუსეთის პოლიტიკური დახმარების მოიმედებობა ვახტანგ VI-ის დროს საქართველოში და მისი შედეგი.

რუსეთს სპარსეთში განსაკუთრებით ეკონომიური ინტერესები ჰქონდა. პეტრე დიდს უნდოდა, რომ სპარსეთის ვაჭრობა რუს ვაჭრებს ჩაეგდოთ ხელში და მთელი აბრეშუმის სპარსეთითგან რუსეთში ყოფილიყო შეტანილი. სპარსეთის ეკონომიურად ხელში ჩაქვრა რომ უფრო გაადვილებულიყო

და შემდეგ უფრო ვრცელი პოლიტიკური ზრახვის განხორციელება შესძლებოდა, პეტრე I გადასწყვიტა, კასპიის ზღვის მიდამოები ამიერკავკასიაში ჯერ თავის მფარველობის ქვეშ მოექცია, შემდეგ ქვეყანა დაეპყრა და შიგ რუსი ჯარისკაცები ჩაესახლებინა. ავღანელთა მიერ სპარსეთის დაპყრობის შიშმა თითქოს დააჩქარა ამ წადილის განხორციელება (Бутковъ Матеріалы I, 4—6). ამ იდუმალი გეგმის ასასრულებლად რუსეთისათვის საქართველოს სამეფოს სამხედრო დახმარება იყო საჭირო. ამიტომ პეტრე დიდმა გადასწყვიტა საქართველო და მეფე ვახტანგიც ჩაერია ამ საქმეში და რუსეთის სასარგებლოდ გამოეყენებინა. პეტრე I-მა სწორედ ამგვარი საიდუმლო დავალებით 22 მარტს 1720 წ. ვოლინსკი აშტარხანში გუბერნატორად ვაისტუმრა. მას ვახტანგ VI უნდა დაერწმუნებინა, რომ პეტრე I მისა და ქრისტიანებისადმი უაღრესად კეთილი განწყობილებით არის გამსჭვალული, და თანაც დაეიმედებინა, რომ რუსეთის ხელმწიფე მას მაჰმადიან ძლიერ სახელმწიფოებისაგან მფარველობას გაუწევდა (ბუტკოვი. Матеріалы I, 6) ¹).

რუსეთის ხელმწიფის ელჩმა ისე ოსტატურად მოაწყო და მოაჩვენა საქმე ქართველებს, თითქოს პეტრე I-ს შეეტყოს ვახტანგ VI გაჭირვებული მდგომარეობა. მისი შველა და დახსნა სდომნოდეს სპარს-ოსმალთა კლანკებისაგან და სწორედ იმიტომ აპირებდეს იგი სპარსეთის წინააღმდეგ ამხედრებას. მეფე ვახტანგმა და ქართლის სამეფოს გავლენიანმა წრეებმა ეს დიპლომატური ხრიკები სინამდვილედ მიიჩნიეს. მათ ვერ წარმოედგინათ, რომ ძლიერ ქრისტიან ხელმწიფეს გულში სხვა რაიმე იდუმალი ზრახვა ეკმნებოდა და ვახტანგ

1) „Волинскій... получилъ указъ дѣлать тайно приготовленія къ персидскому походу... и склонять карталинскаго царя Вахтанга и прочихъ христіанъ къ пользамъ Россіи, увѣряя ихъ въ благорасположеніи Петра I и обнадеживая ихъ въ государевомъ покровительствѣ“.

VI დარწმუნებული იყო კიდევ, რომ რა წამს იგი პეტრე I-ს და რუსთა ჯარს მიემხრობოდა, პეტრე I თავის მხრივ მის მეთაურობით საქართველოს მტრის წინააღმდეგ გაილაშქრებდა (დ. გურამიშვილი დავითიანი. ზ. ქიქ. გამ. 33) ¹⁾.

როდესაც ეს საკითხი სახელმწიფო დარბაზში ირჩეოდა, ყველა დარბაისელნი არ იყვნენ ამ სამხედრო გეგმის მომხრენი. პირიქით ზოგი საღი შორსგამსჭვრეტელობით ამტკიცებდა კიდევ რომ ამ ომში ჩარევა საქართველოსთვის ფრიალ სახიფათო და სწორედ დამღუპველი ნაბიჯი იქმნებოდა, რომლითაც ქართველთა მრავალრიცხოვანი გარეშე მტრები ისარგებლებდნენ და რუსთა ჯარის ამიერ-კავკასიაში მოსვლამდის ჩვენს ქვეყანას ააოხრებდნენ (იქვე 35) ²⁾.

მაგრამ მეფე ვახტანგი ისე გატაცებული იყო რუსთა ხელმწიფის წინადადებით, რომ არავითარი ეჭვიც არ ებადებოდა და ღრმად დარწმუნებული იყო, რომ პეტრე I-თან თანხმობრივი სამხედრო მოქმედება საქართველოს ბედნიერებას მოანიჭებდა. ამიტომ ის და მისი თანამოაზრე დარბაისელნი დაუყოვნებლივ გალაშქრების მომხრენი იყვნენ.

რაკი მეფე თავისას არ იშლიდა, მოწინააღმდეგე წინდახედულმა ჯგუფმა ურჩია მეფეს რუსთა ხელმწიფისათვის მხოლოდ ფარული დახმარება გაეწია და მარტო პატარა ლაშქრით და საიდუმლოდ წასულიყო პეტრე I მისაშველებლად (დ. გურამიშვილი. დავითიანი 35). მაგრამ ვახტანგ მეფემ არც ეს ისურვა: პეტრე I-ს მისივე მოციქულის პირით თანხმობა

¹⁾ პეტრე I „საქმე ვახტანგ მეფისა სცნა, მისი შველა ენება: ზღვა გავლო, დაჰკრა ავღანთა, სოლალს დაუწყო შენება და დაღისტანს მოხვდა ღვთის რისხვა...“

ხელმწიფემ ვახტანგს მისწერა: მოდი მივიჩნევ მამადლო... გიჯობს მე ზურგი მომყუდო, გულზედა გული მამადლო და მერჴე შენს მტერზედ მომიძღვე“...

²⁾ «მაგრამ მტერნი შეგვიტყობენ, ყველა ჩვენზე წამოდგების და ვინემ რუსნი გვიშველიან, მანამ ჩვენი გარდაგვხვდების».

შეუთვალა და მზადებას უდღვა (დ. გურამიშვილი იქვე 36 და БУТКОВЪ Матеріалы I, 16).

2 ივლისს 1722 წ. პეტრე I-მა მეფე ვახტანგს ბორის თურქისტანოვის პირით შემოუთვალა, რომ ის მალე სპარსეთის სამზღვრებს მიადგება და ამიტომ მეფე საჩქაროდ ლეკებს უნდა დასცემოდა, ამასთანავე თავის დაწყობილ ლაშქრითურთ სპარსეთს შეჰსევოდა და იქ მოეცადა, სანამ პეტრეს მოსვლის შესახებ ცნობები მოუვიდოდა, თუ სად შეყრილიყვნენ ერთად (БУТКОВЪ I, 19).

ვახტანგ მეფემ სიხარულით 30.000—40.000 ჯარისკაცი შეჰყარა, მსწრაფად განჯისაკენ გაილაშქრა და შანქორში დაიბანაკა რუსთა ხელმწიფისა და ძლიერ ლაშქრის მოუთმენლივ მოპოოდინეჲ. 6 ენკენისთვეს 1723 წ-სა პეტრეს ეს ამბავი დარუბანდში მიუვიდა, 7 ენკენისთვეს-კი ის დაიძრა და წავიდა, მაგრამ საქართველოს ჯართან შესაერთებლად-კი არა, არამედ შინ, აშტარხანისაკენ (ს. ჩხეიძე, კიქ. 34, ჩუბ. 330, БУТКОВЪ. Мат. I, 30—31).

იმ დროს რუსეთი სპარსეთისადმი მხოლოდ იმ ეკონომიური გამოჩენის თვალსაზრისით ხელმძღვანელობდა, რომელიც პეტრე I, მხოლოდ თეორიულად, გეგმის მიხედვით ეხატებოდა. მაშინ რუსეთს იმდენად მოჭარბებული ეკონომიური ძალოვანე არ ჰქონდა, რომ მისთვის სპარსეთის ბაზარი სააღებმიცემო ასპარეზად აუცილებლად საჭირო ყოფილყო. სპარსეთში იგი თავის მრეწველობის ნაწარმოების გასაღებისათვის-კი არ შედიოდა, არამედ რუსეთის სავაჭრო მოქმედებას გეგმა მხოლოდ უბრალო შუამავლობაზე იყო აგებული.

ამგვარ პირობების გამო პეტრე I-ისათვის და რუსეთისათვის სპარსეთთან ომი პირველ-ხარისხოვანი, აუცილებელი მოვლენა არ ყოფილა. ამიტომაც არის, რომ პირველივე დაბრკოლების შემდგომ, რომელიც რუსთა ხელმწიფის გეგმის გან-

ხორციელებას გადაეღობა, მან ამ საქმეს უყოყმანოდ თავი დაანება და შინ დაბრუნდა.

სულ სხვა მდგომარეობაში იყო საქართველო: რუსების მიმბრობა და ომში მონაწილეობა სპარსეთის წინააღმდეგ იმოდენად საბედისწერო და თავგანწირული ნაბიჯი იყო, რომ თუ რუსეთის ხელმწიფე ამ ომს წააგებდა, საქართველოს პოლიტიკური არსებობა უუკიდურეს განსაცდელში უნდა ჩავარდნილიყო, — მას უკან დასახევი გზა აღარ ექმნებოდა და ხსნა არსაითვან იყო მოსალოდნელი.

„აღმოსავლეთის ქრისტიანეთა მფარველი“ ხელმწიფე პეტრე I ამ გარემოებას ოდნავაც არ შეუფიქრიანებია: მას ამის გამო თავისი გადაწყვეტილება არ შეუცვლია. მეფე ვახტანგი 40.000 ქართველი ჯარითურთ იდგა და უცდიდა „ქრისტეს მოყვარე“ ხელმწიფოს და ვერ გაეგო თუ რატომ „შეიქმნა დაყოვნება ხელმწიფისა“ (ს. ჩხეიძე. ქიჯ. 34, ჩუბ. 330). დაპირებული თანხმობრივი სამხედრო მოქმედების მაგიერ სპარსეთის წინააღმდეგ პეტრე I ვახტანგ მეფეს თავისი დესპანი გამოუგზავნა, რომლის პირითაც მეფეს ურცხვად ურჩევდა საქმე განეგრძო: თუ გაიძარჯვებ, მაშინ დიდად მოიგებ იმიტომ, რომ ურწმუნოთა ბატონობისაგან განთავისუფლდები და ჩვენგანაც იქაურ ქრისტიანებზე უფლება მოგეცემაო. რუსთა ხელმწიფე მეფე ვახტანგს თითქოს იმ ცნობით ანუგეშებდა, რომ იგი ამ საქმეს სრულებით თავს არ ანებებდა და მომავალში ამ ომისათვის კვლავ მზადებას შეუდგებოდა (Бутковъ. Материалы I, 31—32).

მხოლოდ ამ ამბავის გაგებისთანავე შეიტყო მეფემ დაყოვნების ნამდვილი მიზეზი, რომ „თურქე ხელმწიფე აშტარხანიდამ დაბრუნებულიყო“ თავის ქვეყანაში (ს. ჩხეიძე. ქიჯ. 34, ჩუბ. 330). მაშინ-კი დარწმუნდა ვახტანგ მეფე რომ ლაშქრობის მოწინააღმდეგე დარბაისელნი მართალნი იყვნენ. „შეიქმნა მეფეს კზუნვა დიდი“, მაგრამ რაღა დროს (იქვე). საქმე ვაცლივებით უფრო ცუდად დაჭრილოდა, ვიდრე

ომის მოწინააღმდეგე დარბაისელებს გათვალისწინებული პირობების
დათ. მათაც-კი ფიქრად არ მოსვლიათ, რომ რუსეთის ხელმწიფე
თავის სიტყვას არ ასრულებდა და საქართველოს განრის-
ხებულს მტრებს უმწყოდ მიუტოვებდა. სანამ პეტრე I-თ
ვახტანგ მეფეს შეაუცდენდა და სახელმწიფრო ნაბიჯს გადაად-
გმენებდა, ოსმალეთი არზრუმის ფაშის პირით ვახტანგ VI
მფარველობას ჰპირდებოდა (Бутковъ. Матеріалы I, 32). მას
რომ სპარსეთის წინააღმდეგ რუსეთის ომში მონაწილეობა
არ მიეღო და რუსეთს ცხადად არ მიჰმხრობოდა, ოსმალე-
თისაგან მაინც საქართველოს განსაცდელი არ მოელოდდა.
მაგრამ რაკი ოსმალეთმა დაინახა, რომ რუსეთი სპარსეთის
დაპყრობას ლამობდა და ქართველებიც მათი მოკავშირენი
იყვნენ, რუსების შიშით დაიძრა და ჯერ ერევნითგან თავ-
რიზამდის მთელი ქვეყანა დაიჭირა, ხოლო შემდეგ გამოი-
ლაშქრა თვით საქართველოს წინააღმდეგაც (Бутковъ. Ma-
теріалы I, 31).

მეორეს მხრით განა სპარსეთს-კი შეეძლო საქართველოს-
თვის მისი მოქმედება ეპატიებინა? სპარსეთის შაჰს ვახტანგ
მეფეზე მოახსენეს: ის იმდენად „არის მტერი 'მენი“, რომ
„ეცმო ხელმწიფესა რუსეთისასა“ და „ამოსწყვიტა რჯულისა-
შენისა მოსავნიო“ (ს. ჩხეიძე. ქიქ. 35, ჩუბ. 330). საქარ-
თველო ვადიდებისა და გაძლიერების¹ მაგიერ მტრის სათა-
რეშოდ გახდა: ქართლი აოხრდა და ოსმალებს ჩაუვარდა
ხელში, ლეკებმა ხალხს ცარცვა-გლეჯა დაუწყეს. ვახტანგ მე-
ფეს, რომელსაც საქართველოს სახელმწიფოებრივი, კულტუ-
რული და ეკონომიური აღორძინებისათვის დაუღალავი შრო-
მა ჰქონდა გაწყეული და ქვეყნის აღმაშენებლობითი მუშაო-
ბით იყო გატაცებული, პეტრე I-ისაგან ასე მოტყუებულსა
და ყოვლად უმწყოდ მიტოვებულს საქართველოთგან გაზი-
ნვის მეტი აღარაფერი დარჩენოდა. ქართლში ოსმალები გა-
ბატონდნენ.

მაგრამ საქმე მართლაც ამით არ დამთავრებულა. როდეს-

საც პეტრე I-მა დაინახა, რომ ოსმალეთი რუსთა სამხედრო მოქმედებით სპარსეთში იმდენად განრისხებული იყო, რომ რუსეთისათვის ომის გამოცხადებას აპირობდა, 1724 წ. მსწრაფად ოსმალეთთან ზავი შეჰკრა, რომლის პირველ მუხლში რუსთა ხელმწიფემ მთელი აღმოსავლეთი საქართველო ოსმალეთს დაუთმო, თუმცა იგი მას სრულებითაც არ ეკუთვნოდა (Бутковъ. Матеріалы I, 57 гл. 11, 58—59, 62—63 და მისიონ. კრუზინსკის Tragicæ vertentis Belli Persici historia sub II. ზ. ავალიშვილი Присоединение Грузіи къ Россіи, მეორე გამოც. 69). ასე უკუღმართად დამთავრდა საქართველოსთვის რუსთა ხელმწიფის მიერ აღაქმული აღმოსავლეთის ქრისტიანთა „მფარველობა“: ჯერ თავის სასარგებლოდ ქართველთა ომში ჩათრევით და შემდეგ მტრის წინაშე უწყველ მიტოვებითა და მტრისთვის გაცემით. პეტრე დიდმა ისეთი უმადურობაც-კი გამოიჩინა, რომ მის მიერვე მოტყუებული და გაუბედურებული მეფე ვახტანგისათვის შესაფერისი თავშესაფარისა და საცხოვრებელი ადგილის მიჩენა არ ნებაჲდა. როდესაც ვახტანგ მე-VI-ემ თავის ოჯახობით აშტარხანში დასახლების ნებართვა ითხოვა, პეტრე I გარისხებული იყო: დახედეთ, უბედურების დროსაც მეფე „მინც ამპარტავენობას არ იშლისო.¹⁾ რუსეთის მეფის აზრით ვახტანგ VI-ე უნდა სადმე საქართველოს სამზღვრის მახლობლად დასახლებულიყო და სწორედ ასეც მოხდებოდა, აშტარხანის გუბერნატორს რომ გულუბრყვილობა არ გამოეჩინა და ხელმწიფის დაუკითხავად პეტრეს სახელით ვახტანგისათვის მისი სურვილის აღსრულება არ აღეთქვა (Бутковъ. Матеріалы I, 63).

1) „Хотя царь и въ бѣдствѣ, но гордости не оставляетъ“.

II თ ს კ ი .

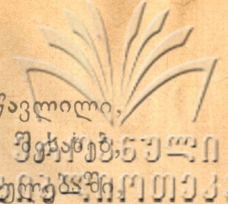

აღმოსავლეთ საქართველოს განსაცდელი და თეიმურაზ II-ის
და ერეკლე II დედაწლი საქართველოს წინაშე.

საქართველო, განსაკუთრებით აღმოსავლეთი, მტრების სათარეშოდ იქცა. ჯერ ოსმალეთი, შემდეგ ნადირშაჰის დროს სპარსელები სკარცვამდენ და აოხრებდენ ქვეყანას. აღმ. საქართველოს სახელმწიფოებრივი მანქანა მთლად მოშალეს, ყოველგვარი ადგილობრივი დაწესებულება მოსპეს და ჯერ ოსმალთა ფაშები, შემდეგ სპარსეთის ვეჯილები განაგებდენ საქმეს. მხოლოდ ფრთხილი, შორსგამსჭვრეტელი პოლიტიკისა და დაუცხრომელი თანდათანობითი სახელმწიფოებრივი აღმაშენებლობის წყალობით მეფე თეიმურაზ II-ემ და ერეკლე II-ემ და მათმა ღირსეულმა თანამშრომლებმა აღმოსავლეთი საქართველო იმ საშინელ განსაცდელს გადაარჩინეს, რომელშიაც იგი პეტრე I-ის გადაქიდე ჩავარდნილი იყო.

თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე მეფის დედაწლი მარტო საქართველოს სამხედრო გაძლიერებითა და გარეშე მტრებისაგან უზრუნველყოფით-კი არ ამოიწყეება, თვით იმ დროინდელი ქართველობის ცხოვრებისა და კულტურის ვითარებაც მხოლოდ გარეგან წესიერებისა და მშვიდობიანობის დამყარებით-კი არ განისაზღვრება, არამედ თვალსაჩინო შინაგანი აღმაშენებლობაც სწარმოებდა, სახელმწიფოებრივს წესწყობილებასა, ეკონომიურს სფეროსა, მეცნიერებასა და ხელოვნებასა, საგულისხმიერო და ცხოველყოფილი შემოქმედება იყო.

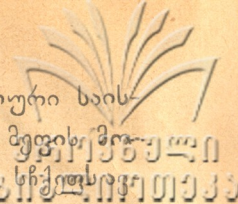
სპარსთა და ოსმალთა გამანადგურებელი ბატონობის წყალობით გახრწნილი სახელმწიფო წესწყობილება მეფე თეიმურაზისა და ერეკლეს წყალობით განახლებული იქმნა: ჯერ საგანგებო გამოკვლევების საშუალებით ქართული სახელმწი-

ფო სამართლის სხვადასხვა სფეროები იყო შესწავლილი. ხოლო შემდეგ სწყდებოდა ხოლოვე საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ცვლილება იყო საჭირო ამათუიმ დაწესებულებებში, რომ იმ დროინდელი ცხოვრების შესაფერისი ყოფილიყო. ამ გვარად გადასინჯული და შესწორებულ-შევისებული იყო ადგილობრივი მართვა-გამგეობის საკითხი (ქიზიყისა და კახეთის გარიგება), საქალაქო მმართველობისა და თვითმმართველობის ძირითადი დებულებანი (ქალაქის მოურავის სარგო და გარიგება), კვლავ განახლებული იყო საქართველოს მკვიდრთა დროგანაშვებითი აღწერა და შემოსავლის დაფორების შედგენა. ერეკლე მეფემ მორიგე ჯარის დაწესება შემოიღო და მუდმივ ჯარის არსებობას საქართველოში საძირკველი ჩაუყარა. ამავე დროს მოხდა ქართული სამართლის ძეგლების შესწავლა შინაარსის მხრივ და საკოდოფიკაციო მუშაობის პირველი საფეხური განვლილი იყო.

საქართველოს ეკონომიური და საფინანსო ძალის გამო საცოცხლებლად და გასალონიერებლად ერეკლე მეფემ საქართველოს მდიდარი მადნების დამუშავება განახალბებინა, უცხოეთითგან დახელოვნებული მემადნენი დაიბარა და წინანდებურად ქართულ ლითონის ფულის მოჭრა დაიწყო.

საქართველოში ევროპულ სამეცნიერო ცოდნის გასავრცელებლად უცხო ენებითგან საუკეთესო თხზულებები ითარგმნებოდა, თანაც მეცნიერების ყოველ დაზგისათვის პატარა პატარა სახელმძღვანელოები მზადდებოდა. ამ სფეროში განსაკუთრებული დეაწლი ანტონ კათალოკოსს მიუძღვის, რომლის ღრმა და მრავალმხრივი სამეცნიერო ცოდნა იმდენადვე გასაოცარია, როგორადაც მისი დაუღალავი ენერგია და ნაყოფიერება. ბატონიშვილი ვახუშტის შესანიშნავი კრიტიკული მიმართულების წყალობათ ქართულმა საისტორიო მწერლობამაც თვალსაჩინო წარმატება გამოიჩინა. საქართველოს ისტორიის ძველი შრომა გადასინჯული იყო და წყაროების ფაქიზი სარგებლობის მხრივ ფრიად შინაარსიანი ახალი მატრიანე დაიწერა. მშვენიერია თავის ღრმა აზროვნობითა და შორს-

გამსჭვრეტელობით პაპუნა ორბელიანის ორიგინალური საისტორიო თხზულება თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე მეფის მფლობელობის შესახებ, რომელშიაც ასე საუცხოვოდ სწავლიან ტორის მამულიშვილური გრძნობა და გამოსჭვივის ისტორიკოსის მიუდგომელი, ბრძენი გონება.

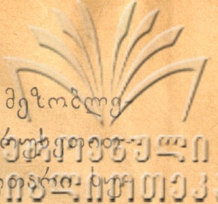
თვით მხატვრულს მწერლობასაც თვალსაჩინო წარმატება ემჩნევა: ძველი, უკვე დრომოკმული ენისა და იერის მაგიერ უკვე ახალი, ხალხურ პოეზიის სალაროთგან მომდინარე მიმართულებისა და ენის ნიშან-წყალი ეტყობა. ამ მხრივ იგი ახალი ქართულ მწერლობის წინამორბედი იყო. ერთი სიტყვით ყველაფერი ცხოველმყოფელი შემოქმედებითი სულით იყო მონაბერი და მომავალ თვალსაჩინო აღორძინების მომასწავებელი იყო. ცხადია, რომ ამისთვის მხოლოდ ხელშემწყობი, მყუდრო ცხოვრება იყო საჭირო და თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე მეფის მუდმივი საზრუნავიც სწორედ ეს იყო.

III თ ა ვ ი.

დამოკიდებულება საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წ. ხელშეკრულებამდე.

§ 1. რუსეთ-ოსმალეთის ზიჩველი ომი ეკატერინე II დრას, საქართველს ჩათრევა ამ ომში ოსმალეთის წინააღმდეგ და ამის შედეგი.

თეიმურაზ მეფეს უნდოდა რომ თავისი პოლიტიკური გამარჯვების შედეგი სამუდამოდ უზრუნველ ეყო. ამიტომ მან იფიქრა, რომ ორ ძლიერ მაჰმადიან სახელმწიფოს, ოსმალეთისა და სპარსეთის წინააღმდეგ პატარა ქართველ ერს და საქართველოს ძლიერი ერთგული მფარველი მოკავშირე ესაჭიროებოდა. მას ეკონა, რომ ასეთ მფარველად სწორედ ერთმორწმუნე რუსეთი და მათი ხელმწიფეები გამოადგებოდნენ. ამიტომ 1752 წ. თეიმურაზ მეფემ რუსთა ხელმწიფეს ელისაბედ პეტრეს ასულს სვიმონ მაყაშვილი და ათანასე

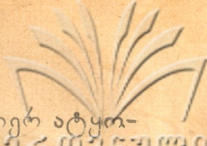

ტფილელი ელჩად გაუგზავნა და მაჰმადიან ძლიერ მეზობლებსაგან მფარველობა და შეველა სთხოვა. მაგრამ გან მფარველობაზე უარი მოუვიდა: რუსეთს არაფერი არა რვილი არა ჰქონდა, რომ საქართველოს გულისათვის ოსმალეთს და სპარსეთს წასჩხუბებოდა. მშვიდობიანობა იყო და საქართველო მაშინ რუსეთს არ ესაჭიროებოდა (Бутковъ. Матеріалы I, 240. პ. ორბელიანი. კიკ. 217, ჩუბ. 458).¹⁾

მაგრამ თექვსმეტი წლის შემდგომ, 1768 წ., როდესაც ოსმალეთმა რუსეთს ომი გამოუცხადა და რუსეთი უნებლიედ უნდა ბრძოლაში ჩაბმულიყო, მაშინ მისთვის საქართველო რასაკვირველია ძალიან გამოსადეგი იქმნებოდა და ამიტომ საქართველოს არსებობაც გაახსენდა. რუსეთის სამხედრო გეგმა ისე იყო შედგენილი, რომ ოსმალეთთან ომში ბერძნები და სლავები და საქართველოს სამეფოებიც უნდა ყოფილიყვნენ ჩათრეულნი (პროფ. ა. ცაგარელი Грамоты I, გვ. II და Бутковъ. Матеріалы I, 274, 275). მაგრამ ქართველებს გარდა სხვებმა ყველამ სიფრთხილე და წინდახედულობა გამოიჩინეს და რუსეთის მთავრობის დაგებულს ქსელში არ გაეხსენ.

ამ გეგმის განსახორციელებლად რუსეთის დედოფალმა ეკატერინე II-ემ მინისტრთა უპირველესმა იმერეთის მეფეს სოლომონ I-ს საგანგებო მოციქულის თ-დ ხვაბულოვის (ქობულიშვილის) ხელით მოსწერა, რომ რუსეთი ოსმალეთს ეომება და ეს ომი მას სწორედ ეხლა საუკეთესო საშუალებას აძლევს დააღწიოს თავი ოსმალთა ბატონობას. ამისთვის მას ჯარი უნდა შეეყარა და თანაც ცდილიყო, რომ ამავე ომში ერეკლე მეფეც გაერია და მათ ერთავეს საქართველოს შეერთებულ ლაშქრობით რუსების დახმარებით ოსმალთა წინააღმდეგ ებრძოლათ (იხ. პროფ. ცაგარელის Грамоты I, 21, 25).

¹⁾ ...«Не принять, чтобы не ссориться съ Турками и Персами» (Бутковъ იქვე). შედ. პ. ორბელიანისა და იმ დროინდელ ქართველთა ამ უარის გულუბრყველო და მარტივი განმარტება (პ. ორბელიანი იქვე).

რუსეთის მინისტრთა უპირველესი დედოფლის მაგიერ ატყობინებდა, რომ ზავის შეკვრის დროს საქართველოს ფიციანების შესახებაც ხელშეკრულებაში პირობა შეტანილი (პროფ. ცაგარელის Грамоты I, 24 და Бутковъ Матеріалы I, 277). სოლომონსაცა და ერეკლე მეფესაც ეგონათ, რომ ესლა კი ნამდვილად ეღირსებოდნენ იმ სამხედრო დახმარებას, რომელსაც საქართველო ასე დაჟინებით სთხოვდა რუსეთს. ორთავემ სიხარულით ომში ჩარევის თანხმობა განაცხადეს იმ პირობით კი, რომ რუსეთიც თავის მხრივ საქართველოში საკმაო ჯარს გამოგზავნიდა (ბუტკოვი I, 277—278).

933.083

იმავე დროს, როდესაც ერეკლე მეფესთან რუსეთის ხელმწიფის ელჩი ტფილისში ჩამოვიდა და ცდილობდა, რომ ოსმალთა წინააღმდეგ ომში საქართველომაც, ვითარცა რუსეთის მოკავშირეს, მონაწილეობა მიეღო, ტფილისშივე ერეკლე მეფესთან ოსმალეთის დესპანები იმყოფებოდნენ, რომელნიც თავის მთავრობის პირით მხოლოდ იმას სთხოვდნენ, რომ ამ ომში საქართველო არ ჩარეულიყო. ერეკლე მეფემ ოსმალეთის ელჩები უპასუხოდ გაისტუმრა და უყოყმანოდ რუსეთს მიემხრო (Бутковъ, Матеріалы I, 278).

რუსეთის მთავრობამ საქართველოში ოსმალეთის საწინააღმდეგოდ სამხედრო მოქმედებისათვის გენ. გრაფი ტოტლებენი გამოგზავნა ერთი ქვეითი პოლკით, 2 ასეული ცხენოსან კარაბინერებით, 2 ასეული ცხ. ჰუსარებით, 200 დონის ყაზახით, 300 ყალმუხით და 12 საველე ზარბაზნით (ომან ხერხეულიძე. ჭიკ. 264, ჩუბ. 491 და Бутковъ, Матеріалы I, 280—281).

1770 წ. ერეკლე მეფე საქართველოს ჯარითურთ და ტოტლებენი რუსის ჯარითურთ ახალციხის საფაშოს შეესივნენ და აწყურის ციხეს მიადგნენ. სამი დღის ბრძოლის შემდგომ რუსეთის ჯარის უფროსმა მოულოდნელად ბრძოლის ველს და აღმ. საქართველოს ჯარს თავი მიანება და მთელი

საქართველო
პარლამენტის

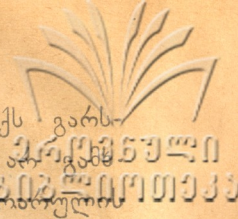
თავის ლაშქრითურთ უკან გაბრუნდა (ხერხეულიძე. ჭიჭ. 264, ჩუბ. 491 და БУТКОВЪ I, 281-282).

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თავზარდამცემი იყო რუსეთის მხედრობის უკუბრუნებას და ლალატის მსგავსი საქციელი და ამიტომ „მეფე ირაკლი მრავალს ეხვეწნა“ ტოტლებენს, მაგრამ „მან არა უსმინა“ (იხ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 264, ჩუბ. 491). ამგვარად რუსეთისავე წყალობით და რუსთა გულისთვის ოსმალეთთან ომში ჩათრეული აღმოს. საქართველო რუსეთის ჯარის სარდლის მიერვე მრავალრიცხოვან მტრის წინაშე მუხანათურად მარტოდ-მარტოდ იყო დატოვებული. საშინელი მდგომარეობა შეიქმნა, მაგრამ ამ უაღრეს განსაცდელის დროსაც ერეკლე მეფის დიდებულმა სამხედრო ნიჭმა იხსნა ჩვენი ერი და სამშობლო სხვაფრივ აუცილებელ განადგურებისაგან: მცირე ლაშქრითურთ მან სამხედრო გეგმისა და ხერხის წყალობით რუსთა მოქმედებით გათამამებული ოსმალთა მრავალრიცხოვანი ჯარი ჯერ ადგილობრივ, შემდეგ ს. ასპინძასთან საშინლად დაამარცხა და მთლად მოსპო (იხ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 264-266, ჩუბ. 491-492 და БУТКОВЪ Матеріалы I, 282).

რუსთა ჯარის მიერ ვერაგულად მიტოვებულსაც მოსვენებას არ აძლევდა ერეკლე მეფეს რუსეთის „მინისტრად წარმოვლენილი“ ლვოვი და ოსმალეთის წინააღმდეგ სხვა და სხვა საბუთებით საომრად აქეზებდა. სწორედ „ამისის რჩევით“ მეფე ერეკლე 1771 წ. კვლავ ახალციხის საფაშოს შეესია და ხერთვისის ციხე და ქალაქი აიღო, მაგრამ როდესაც ციხეში თავისი მეციხოვნენი შეაყენა, რუსეთის წარმომადგენელმა ამას წინააღმდეგობა გაუწია იმიტომ, რაკი ოსმალთა დიდ ჯარის მოსვლისა ეშინოდა, რომ მოვიდნენ და „ძალად აგართვან სირცხვილი არისო“ (იხ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 266, ჩუბ. 492-493).

მეორედაც 1772 წ. ლვოვმა კიდევ იმდენი მოახერხა, რომ ერეკლე მეფეს ჩააგონა „ერთხელ კვლად დაჰკარ ხენთქრის მამულსაო“ და მანაც სოლომონ მეფეც მოიძებრო და

შეერთებულის ლაშქრით ჯერ ჯავახეთის ახალქალაქს გარს-
შემოერთებენ და სოლომონ მეფე საოფლით რომ არ გადის
დარიყო, აიღებდნენ კიდევ, შემდეგ როდესაც ამ მხარეში
გამო აქეთვან აიყარნენ, მოარბიეს ახალციხის, არტანის და
ჯავახეთის ოლქები (იხ. ხერხეულიძე. კიკ. 267, ჩუბ. 493).

ორთავე შემთხვევა სრულებით ცხადჰყოფს, რომ რუსე-
თის წარმომადგენელს თავის მთავრობის გეგმისაებრ საქართ-
ველოს დანიშნულებად ამ ომში მიწა-წყლის დაჭერა-კი არ
მიანდა, არამედ უმთავრესად შესევითა და თარეშის საშუა-
ლებით ოსმალეთის მუღმივი შეწყუბება, რომ ოსმალეთის მთავ-
რობა ამის გამო იძულებული ყოფილიყო აქ საკმაო ჯარი
დაებანდებინა.

როდესაც ტოტლებენი რუსის ჯარითურთ დასავლეთს
საქართველოში გადავიდა, იქ იგი სოლომონ მეფეს ქართულ
ლაშქარს შეუერთდა. შეერთებულის ძალით ოსმალები შო-
რაპნისა, ბლდადისა და ქუთაისის ციხეებიდან განდევნილ
იქმნენ (Бутковъ. Матеріалы I, 282-284). შემდეგ ფოთის
ციხე უნდა წაერთმიათ თურქებისათვის, მაგრამ ვერც ტოტ-
ლებენმა და ვერც მის მაგიერ დანიშნულმა გენ. სუხოტინმა
ჯარის სიმცირის გამო ფოთის აღება ვერ მოახერხეს.

1771 წ. რუსეთის ჯარმა ჯერ ფოთს თავი მიანება, მერ-
შე დასავლეთი საქართველოც სრულებით მიატოვა და აღმ.
საქართველოში გადავიდა სადგომად, ხოლო 1772 წ. რუსე-
თის დედოფალმა „წარასხნა მხედრობა თვისი მიზეზითა შიით,
რომელ ზავ-ჰყო ხონთქრისა თანა“ (Бутковъ. Матеріалы I,
285-6 და იმ. ხერხეულიძე. კიკ. 267, ჩუბ. 493).

ადვილი წარმოსადგენია, რა მდგომარეობაში უნდა ჩა-
ვარდნილიყო რუსეთის წყალობით ოსმალეთთან ომში ჩაბ-
მული საქართველო, როდესაც ეკატერინე II-ის ბრძანებით
რუსეთის მცირერიცხოვანმა ჯარმა-კი საქართველო მიატო-
ვა! თვით ხონთქარი ხომ რასაკვირველია საქართველოზე გან-
რისხებული იყო და რაკი „განძვინდა მეფის ირაკლის ზე-

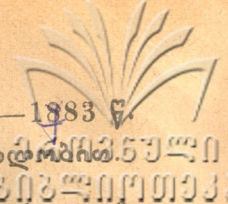
და“, მას არც ფული, არც ჯარები დაუზოგია, რომ ჩვენს ქვეყნისთვის ომში ჩარევისათვის სამაგიერო გადაეხადებინა. მალემა ფულით ლეკებიც საქართველოზე ამხედრეს და ჩრდილო-აღმოსავლეთითგან დადესტენლნი, სამხრეთ-დასავლეთითგან ოსმალები ქვეყანას მოსვენებას არ აძლევდენ და აოხრებდენ (იხ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 267-268, ჩუბ. 494, БУТКОВЪ. Матеріалы I, 289).

მეორეს მხრით არც სპარსეთს მოსწონებია საქართველო-საგან რუსეთის ცხადი მომხრობა და სამხედრო მოკავშირეობა. რუსეთის მსწრაფს გაძლიერებას და გადიდებას იგი შიშის თვალთ შეჰყურებდა და რასაკვირველია, როდესაც სპარსეთის შაჰის მოადგილემ ჯერიმხანმა „სცნა მეფის ირაკლისაგან რუსეთის იმპერიასა საფარველსა ქვეშე შესვლა, განძინდა ამისთვის“ და საქართველოს წინააღმდეგ ჯარითურთ წამოვიდა (იქვე ჭიჭ. 268, ჩუბ. 494).

აი რა მდგომარეობაში ჩააგდო რუსეთის მთავრობამ საქართველო თავის სამხედრო გამარჯვების გულისათვის.

ადვილი არ იყო ამგვარ ორბირ მოვლენილ განსაცდელისაგან თავის დაღწევა. როდესაც ერეკლე მეფემ ჯერიმხანის გამოლაშქრების ამბავი შეიტყო, „არა მცირედ მწუხარე იქმნა, ვინადგან იმედუღმან რუსეთისა მფარველობისამან არა რიდა ბრძოლად ხვანთქრისა და არცა-ლა ჰმორჩილებდა მოადგილესა ყაენისასა და ამ ქამად დაშორებული იყო მფარველობა რუსეთისა“ (იხ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 268, ჩუბ. 494).

რუსეთმა თავის მიზანს მიაღწია, ოსმალეთის ომის საფრთხე ზავის გამო უკვე აღარ არსებობდა. ამიტომ საქართველოსაც მისთვის მნიშვნელობა არ ჰქონდა და დანაპირებ მფარველობის გაწევა თითქოს დაავიწყდა კიდევ. სხვა საშუალება აღარ იყო, საქართველოს ისევ თავის საკუთარ ძალით და გამჭრიახობით უნდა მოეწყო ძლიერ მეზობლებთან ასე მოუფიქრებლივ გაფუჭებული დამოკიდებულება.

§ 2. აღმ. საქართველოს მდგომარეობა 1773—1883 წ.
ერეკლე II დამოუკიდებელი პოლიტიკის წყაღობის შესახებ

თავის დიდ დიპლომატურ ნიჭის წყალობით ერეკლე მე-
ფემ დესპანების პირით როგორც იყო დაამშვიდა ქერიმ-ხანი
და სპარსეთის მხრით განსაცდელი საქართველოს თავითგან
ააცდინა (ომ. ხერხეულიძე. ჭიჭ. 268-270, ჩუბ. 494-495).

ოსმალეთის წინააღმდეგ ერეკლე მეფეცა და სოლომო-
ნიც სამხედრო ძალით იბრძოდნ და მსწრაფი, ყოველთვის
საუცხოვოდ მოთქმებულ სამხედრო მოქმედების წყალობით
ერეკლემ ისე შეაწუხა ყარსის, ბაიაზეთისა და ახალციხის სა-
ფაშოები, რომ სულტანი იძულებული იყო სპარსეთის მბრძა-
ნებელისათვის დახმარება ეახოდა, რომ მას ოსმალეთი საქა-
რთველოს მეფის თავდასხმისაგან განეთავისუფლებინა. ქერიმ-
ხანის თხოვნით ერეკლე II-ემ ზავი ჩამოაგდო ოსმალეთის
სულტანთან, რომლისაგანაც ძვირფასი საჩუქრები და ტყვეო-
ბითგან განთავისუფლებული ქართველები მოუვიდნ (იხ.
ხერხეულიძე. ჭიჭ. 270, ჩუბ. 495-496 და Бутковъ. Матер.
I, 288, 289).

ერეკლე მეფე კვლავ მარტო თავის ქვეყნის ძალით
შეუდგა საქართველოს სამეფოს პოლიტიკურ მდგომარეობის
განმტკიცებას და ზოგან მოხერხებული დიპლომატური მო-
ლაპარაკებითა და ჩავონებით, ზოგან თავის პირად სამხედრო
ნიჭითა და ქართ. ჯარის მამაცობით, მან არამც თუ მშვიდობიანი
დამოკიდებულება ჩამოაგდო მეზობლებთან, არამედ ზოგი
მათგანი ისევე ყმად-ნაფიცად გაიხადა. ერეკლესაგან განჯის
ხანად დადგენილი შუშის ხანი მისი უერთგულესი მოხარკე
იყო ისე, რომ ყოველწლიური გადასახადის გარდა თვით
განჯაში საქართველოს მეფეც თავის წარმადგენელს ნი-
შნავდა (Бурнашевъ Картина 13), ისე რომ „ერთი ამის
(შუშის ხანის) კაცი და ერთი მეფის ირაკლისა განაგებდნ
ალოქსა განჯისასსა“ (ხერხეულიძე ჭიჭ. 274, ჩუბ.
498). თუმცა 1780 წ. ერეკლის ხანმა დასაძინა ხანმა ურ-

ჩობა ვაბედა და ხარკის მოცემა აღარ ჰსურდა, მაგრამ მეფე ერეკლემ მის წინააღმდეგ გაილაშქრა და დაიწყო მორჩილა: „ევედრა ერევნის ხანი და დაიდვა ვადნე-ჩინის ხანას თუმნამდე გარდაკვეთით“ ყოველწლიურ ხარკად (ომ. ხერხეულიძე, ქიქ. 273, ჩუბ. 497—498. Бутковъ Матеріалы II, 75). ამას გარდა საქართველოს მეფემ ერევანის ხანს „განუწესა მოურავიცა თვისი მუხრანის ბატონი“. ამის შემდგომ არც ასან ალიხანს, არც მის შვილს საქართველოსთვის აღარ უღალატიათ, მოცემულს ფიცს და პირობას ერთგულად ასრულებდნენ (ომ. ხერხეულიძე, ქიქ. 273, ჩუბ. 498. Бутковъ Матеріалы II, 75 და Бурнашевъ Картина 14). იმას გარდა რომ „დამორჩილებულ იყვნენ ირაკლისადმი განჯა, ყარაბაღი“ და ერევანის ხანი, მან ისეთი სახელი მოიხვეჭა, რომ „ყოველი აღრიბეჯანის (sic) ხანები დამორჩილნენ მეფესა ირაკლის და მთართვეს ელჩნი და ფეშქაშნი ძვირფასნი თავრიზის ხანისაგან, ხოის ხანისა, ურუმის ხანის, შაყაყის ხანისა, ბაიაზეთის ფაშისა და ყარსის ფაშისაგან“. დასასრულ „მრავალთა ქურთთა მეპატრონემ“ შამადინალამ „მისცა თავი თვისი ყმად“ საქართველოს და „შორავალის სულტანიც ერეკლე მეფეს „მოერთვა ყმად“ (ომ. ხერხეულიძე, ქიქ. 272, ჩუბ. 496—497. Бурнашевъ Матеріалы 14).

IV თ ა ვ ი.

1783 წ. ხელშეკრულება რუსეთ-საქართველოს შორის.

§ 1. მისი წარმოშობის ისტორია.

ამ თვალსაჩინო პოლიტიკურ გამარჯვებისდა მიუხედავად ერეკლე მეფეს საქართველოს ბედი და თავისი თავი მთლად უზრუნველყოფილად არ მიაჩნდა. მას განსაკუთრებითა ოსმალეთის გავლენა აფიქრებდა. ოსმალებს და ის ტახტს მადიებდნენ და რუსეთთან ჩამოვიდა და სახელმწიფო

ფოს მყუდროების დარღვევას და გაჟეფებას ცდილობდა. თუმცა ამ ტახტის მძიებელის წადილი უნაყოფო გამოდგა. მაგრამ რაკი ოსმალეთის მთავრობა თავის მიზნებისათვის და-
ლესტანს ფულის საშუალებით საქართველოს წინააღმდეგ
ამხედრებდა ხოლმე და არც სპარსეთის შაჰი შეჰყურებდა
ერეკლე მეფეს მოწყალეს თვალთ, ამის გამო მას მო-
მავალი საკმაოდ უზრუნველყოფილად არ მიაჩნდა. ერეკლე
მეფე გრძნობდა, რომ მტრებისაგან თავდაცვისთვის საქარ-
თველოსათვის მუდმივი ჯარია აუცილებლად საჭირო. ამის
შესანახად-კი ფული მას საკმაოდ არ ჰქონდა. ქვეყნის მშვი-
დობიანი ცხოვრება ამ გაწეულ ხარჯს აინაზღაურებდა და
მხოლოდ დროებითი დახმარება ესაჭიროებოდა.

ამ თავის გეგმის განსახორციელებლად მან ჯერ დასავ-
ლეთ ევროპას მიჰმართა თხოვნით. 1781 წ-ს. ერეკლე მეფემ
რომის იმპერატორს იოსებ II-ს წერილი მისწერა, რომელ-
შიც სესხსა სთხოვდა საქართველოსა და ქრისტიანობის გა-
დასარჩენად მტრებისაგან. მაგრამ მეფის ელჩი გზაში მოკვდა.
ამის გამო 1782 წ. ამგვარივე თხოვნა ხელმეორედ გაგ-
ზავნა და თანაც თავის მხრივ ჰპირდებოდა რომ, თუ იმპე-
რატორი სესხს მისცემდა, ოსმალეთის ომის დროს იმპერა-
ტორისა და გერმანიასთან საქართველო მთელი თავის ძალ-
ღონით თურქების წინააღმდეგ იმომქმედებდა. გამოუტყვეველ
მიზეზების გამო მეფე ერეკლეს არც ამის პასუხი მოსვლია
(Бутковъ Матеріалы II, 120).

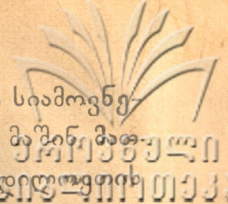
რუსეთს კი უკვე 1778 წ-ლითგან მოყოლებული საიდუმ-
ლო გეგმა ჰქონდა სპარსეთის შესახებ და ამის სამზადისში
იყო (Бутковъ. Матеріалы II, 70). ამ გეგმის ფარული
მიზანი იმაში მდგომარეობდა. რომ მას გადაწყვეტილი
ჰქონდა კასპიის ზღვაში ასტარაბადის ყურეს პირდაპირ მდე-
ბარე კურძული დაეჭირა და რუსთა ახალშენი, წინასწარ „მე-
ლიტონისად“, ე. ი. ფუტკართ კუნძულად წოდებული, დაეარსე-
ბინა აქეთგან რუსეთის ვაჭრობის გასავრცელებლად თვით

აღმოსავლეთ ინდოეთამდის (იქვე II, 71—72). მწარე გამოცდილებამ რუსეთის მთავრობა დაარწმუნა, რომ მარტო კასპიის ზღვიდან მტკიცედ ფეხის მოკიდება ძლებელი იყო. ამისთვის სხვა გზაც იყო საქოა.

ერეკლე მეფესთან საქართველოში გერმანელი მოგზაური დოქტორი რაინეგსი ცხოვრობდა, რომელმაც ვითარცა აღმოსავლეთში ნამყოფმა კაცმა ადგილობრივი ენებიც კარგად იცოდა. სხვათა შორის ქართულიც შეისწავლა და ერეკლე მეფესთან დაახლოვებული იყო. რუსეთის სახელმწიფოს მხედართ-მთავარმა, ფელდმარშალმა თავადმა პოტიომკინმა ეს რაინეგსი საქართველოთგან თავისთან დაიბარა და 1782 წ. შემოდგომას ისევ საქართველოშივე გამოისტუმრა, მაგრამ ესლა უკვე ვითარცა რუსეთის წარმომადგენელი ერეკლე მეფისა და სოლომონ მეფის წინაშე. მას საგანგებოდ დავალებული ჰქონდა, ერეკლე მეფისათვის ჩაეგონებინა, რომ მას რუსეთის თვითმპყრობელისაგან მფარველობა ეთხოვა ფორმალურად (Бурнашевъ. Матеріалы 118*).

ამ დროს პატარა საქართველო და მისი გმირი, ნიჭიერი მეფე ვანმარტოებული და განათლებულ ქვეყნიერებას ყოველ მხრივ მოწყვეტილი იყო. საქართველოს მთავრობა დაარწმუნდა, რომ ამაოიყო ყოველივე მისი ცდა ევროპის სახელმწიფოებამდის ხმის მისაწვდენად, რომ მოზღვავებულ მტრების წინააღმდეგ იქითგან დახმარების მოლოდინი ტყუილი ოცნება იქმნებოდა. ასეთს გარემოებაში ერეკლე მეფე და საქართველოს მთავრობა რაინეგსის რჩევას, რომელიც, როგორც ესლა ირკვევა თვით რუსეთის მთავრობის მიერ დავალებული

*) Въ Грузіи пребываль... докторъ Рейнегсъ, который... знакомъ былъ съ состояніемъ дѣлъ сего края... Князь Потемкинъ вызваль его къ себѣ и обратно отправиль въ Грузію осенью 1782 г. въ качествѣ комисіонера своего при царяхъ Иракліѣ и Соломонѣ... Рейнегсу поручено было подвигнуть Ираклія искать формально покровительства самодержицы Россійской, на что послѣдовало Высочайшее соизволеніе.

საიდუმლო მინდობილობა ყოფილა, რასაკვირველია სიამოვნებით შეიწყნარებდა. რუსეთის მეტი მომშველელი მამულები აღარავინ ეგულებოდათ და ისევ ამ ძლიერს ჩრდილოეთის სახელმწიფოს მიჰმართეს.

ოფიციალური თხოვნა გაიგზავნა რუსეთში.

რუსეთის მთავრობას ძალიან იამა ეს ამბავი. ეკატერინე II-ეც ამ საქმისგან რუსეთისათვის დიდს სარგებლობას მოელოდა (1783 წ. წერილი იხ. Дуровинъ. Исторія войны т. II, 11). 24 ივლისს 1783 წ. აღმ.საქართველოს და რუსეთის წარმომადგენელებმა ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს.

§ 2. 1783 წ. ხელშეკრულების შინაარსი და მის მიერ დამყარებული უფლებრივი დამოკიდებულება.

ამ ხელშეკრულებაში განსაზღვრულია უფლებრივი დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის. მეექვსე მუხლში სახელდობრ ნათქვამია, რომ „მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობა ქართლისა, კახეთისა (ქართლ-კახეთისა) და საქართველოს სამეფოებზე უზენაესის ხელმწიფებისა (верховная власть) და მფარველობის კეთილმოსურნეობით მიმღები თავისი და თავის შთამომავლობის სახელით აღთქმასა სდებს: 1) რომ ამ სამეფოთა ერნი მის სახელმწიფოსთან მჭიდრო კავშირში და სრულს თანხმობაში ჩასთვალოს და მათსადამე მისი მტრები თავის მტრებად მიიჩნიოს“.

ამისდა მიხედვით რუსეთის ხელმწიფე თავის და თავის შთამომავლობის სახელით „უზაკველის აღთქმით“ აღთქმასა სდებს, რომ „მოწყალეობა და მფარველობა მათი ქართლისა და კახეთის (ქართლ-კახეთის) მეფეებს არას დროს არ ჩამოშორდებათ“ (§ 2). საქართველოს მეფეთა უფლება მემკვიდრეობით გადადიდა და რუსეთის ხელმწიფე აღთქმასა სდებდა, რომ ერეკლე მეფე და მისი შთამომავლობა მუდამ, განუწყვეტლივ სამეფო უფლებით მოსილი იქნებიან (§ 6₂). საქართველოს სამეფო

ტახტზე მისი მეფეები მემკვიდრეობის ძალით აღიან. დამოკიდებულება რუსეთის ხელმწიფესა და საქართველოს მეფეს შორის ამ მხრივ მხოლოდ იმით გამოიხატებოდა, რომ მეფე-დრეობის უფლებით საქართველოს ტახტზე ახლდა ასულს მეფეს უმაღლეს ამბავი უნდა რუსეთის ხელმწიფისათვის გცნობებინა და თავის დესპანის პირით საინვესტიტურო სიგელით და სამეფო ნიშნების გამოგზავნით დამტკიცება ეთხოვა. ამავდროულად მიღებისათნავე მეფეს უნდა რუსეთის მინისტრის თანდასწრებით რუსეთის სახელმწიფოს ერთგულებისა და გულმოდგინებისა, ხოლო სრულიად რუსეთის ხელმწიფეების უზენაესი ხელმწიფებისა (ВЕРХОВНОЙ ВЛАСТИ) და მფარველობის ცნობის აღთქმა დაედვა (§ 3).

სამეფოს შინაურ საქმეების მართვა-გამგეობაში, კანონმდებლობაში და უზენაეს მართმსაჯულებაში, გადასახადების დაწესებასა და აკრეფაში საქართველოს მეფე სრულიად დამოუკიდებელი იყო (§ 6).

თვით რუსეთის ხელმწიფის კარზე საქართველოს მეფეს თავისი მინისტრი, ანუ რეზიდენტი ჰყავდა და რუსეთის ხელმწიფესაც თავის მხრივ საქართველოს სამეფო კარზე რუსეთის წარმომადგენელი მინისტრი, ანუ რეზიდენტი იმყოფებოდა (§ 5). საქართველოს მეფეს საერთაშორისო დამოკიდებულების უფლებაც ჰქონდა, მხოლოდ იმ მხრივ შეზღუდული, რომ ამ ურთიერთობისათვის რუსეთის მინისტრ-რეზიდენტისა და მონაპირეთ — მთავართან წინასწარი შეთანხმება იყო საჭირო. სხვა სახელმწიფოების დესპანებისათვის, ან მიღებული წერილების გასაცემ პასუხ-ს შესახებაც რუსეთის იმავე წარმომადგენლებთან თათბირი უნდა ჰქონოდა (§ 4).

ამ ხელშეკრულების მიზანი საქართველოსთვის იმაში მდგომარეობდა, რომ რუსეთის სახელმწიფო საქართველოს მიწაწყლისა, მეზობლებისა და მტრებისაგან დაცვა-დახმარებას კისრულობდა. ამისთვის მას ქართული ლაშქრისათვის მისაშველებლად აღმოსავლეთ საქარ-

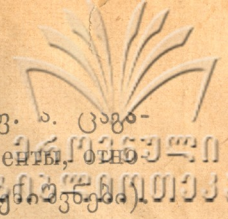

თველოში 2 სრული ბატალიონი ქვეითობა, ოთხი ზარბაზნითურთ უნდა ჰყოლოდა (ცალკე არტიკ. § 2). ესენი აღმოსავლეთ საქართველოს მხოლოდ მაშინდელ სამხედრო ხელშეუხებლობას ეხებოდა.

მაგრამ ერეკლე მეფეს მართო ამისთვის არ დაუდგია ეს ხელშეკრულება: მას უფრო ფართო და შორსგამქვერტელი მიზანი ჰქონდა დასახული: ქართველობის გაერთიანებასა და სრულიად საქართველოს აღდგენაზე ოცნებობდა. ამიტომ ამ ხელშეკრულებაში მან განსაკუთრებულ მე-4-ე არტიკულად შეატანინა, რომ რუსეთის ხელმწიფე აღთქმას სდებდა ომის დროს იარაღის საშუალებით, ხოლო მშვიდობიანობის დროს თავგამოდებით ყოველგვარად ეცდებოდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს დაუბრუნდენ და მის სამფლობელოდ დარჩენ ყველას ადგილები, რომელნიც მას ძველითგანვე ეკუთვნოდენ. ამასთანავე რუსეთის ხელმწიფეები აღთქმას სდებდენ, რომ საქართველოს ამ ახლად დაბრუნებულ და შემოერთებულ ქვეყნების ხელშეუხებლობის უზრუნველყოფის თავდებობასაც კისრულობდენ (არტიკ. 2).

თავის მხრივ საქარდველოს მოვალეობად ჰქონდა, რუსეთის სახელმწიფოს მიხმარებოდა და რუსეთის ქვეშევრდომებისადმი საქართველოში განსაკუთრებული მფარველობა გამოეჩინა (არტიკ. 7). მაგრამ ცხადია ამით არ განისაზღვრებოდა ის სარგებლობა, რომელიც ამ ხელშეკრულებას რუსეთისთვის უნდა მოეტანა. რუსეთის მთავრობა განსაკუთრებით იმ ედუმალ დიდ სარგებლობაზე ოცნებობდა, რომელსაც ასეთი წინასწარი სიამოვნებით მოელოდა ეკატერინე II-ე.

თავდაპირველად ისე იყო გადაწყვეტილი, რომ 1783 წ. ხელშეკრულება უნდა მთელ, დასავლეთ-აღმოსავლეთ საქართველოსთან ყოფილიყო დადებული და ამ ხელშეკრულების შავად დაწერილი დედანი სწორედ ასეც არის შედგენილი: ყველგან იქ ერეკლე მეფის სახელის გვერდით და ქართლ-კახეთის სამეფოს მოხსენების დროს დამატებულია „იმერეთის მე-

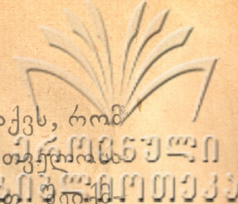

„სოლომონ“, ან „იმერეთის სამეფო“ (იხ. პროფ. ა. ცაგარელის გამოც. Грамоты и др. историческіе документы, относящіеся до Грузіи. т. II, вып. II გვ. 32-37 წიგნის 10-11-ე მუხარკით სოლომონ მეფეც მოწადინებული იყო, რომ ეს ხელშეკრულება მასთანაც ყოფილიყო დადებული. მაგრამ რუსეთის მთავრობას ოსმალეთისა ეშინოდა, რომლისაგანაც რუსეთის თანხმობით დასავლეთი საქართველო ქუჩუკ-კაინარჯის ხელშეკრულებისა მიხედვით ერთგვარს დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა. სოლომონ მეფესთან და დასავლეთ საქართველოსთან ამგვარივე ხელშეკრულების დადება გადაწყვეტილი იყო მაშინვე, როცა კი ამისათვის ხელშემწყობი გარემოება იქნებოდა (Бутковъ. Матеріалы. II 135).

რა თვისების საერთაშორისო დამოკიდებულება მყარდებოდა 1783 წ. ხელშეკრულებით აღმ. საქართველოსა და რუსეთის სახელმწიფოს შორის? ამის შესახებ მკვლევართა შორის სრული თანხმობა არ არის.

ბრიუსელის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლის ცნობილი პროფესორი ერნესტ ნისი (Ernest Nys) იმაზრისაა, რომ რუსეთსა და საქართველოს შორის 1783 წ. მეგობრობისა და კავშირის ხელშეკრულება იყო დადებული. იგი ამბობს: „C'était un traité d'amitié et d'alliance ou se trouvaient les formules les plus expressives du respect que le gouvernement russe prétendait manifester pour les droits des Géorgiens“.

ბერლინის უნივერსიტეტის განთქმული პროფესორის ფონ ლისტის სიტყვით-კი ეს ხელშეკრულება რუსეთის პროტექტორატს და სუვერენობას ამყარებდა საქართველოზე, რომელიც შინაურ მართვამგეობაში, კანონმდებლობაში და საეკლესიო სფეროში თუმც სრულებით დამოუკიდებელ, მაგრამ მაინც მის ვასალურ სახელმწიფოდ ხდებოდა (Die völkerrechtliche Stellung der Republik Georgien. Ein Gutachten von Professor von Liszt-Berlin. Als Manuskript gedruckt. გვ. 2). თითქმის იგივე აზრი გამოთქმული აქვს ზ. ავალიშვილსაც თავის წიგნში

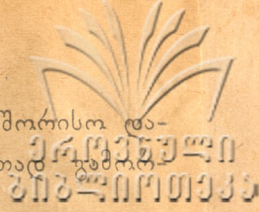
„Присоединснїе Грузїи къ Россїи“. მას აღნიშნული აქვს, რომ ის პოლიტიკური დამოკიდებულება, რომელიც საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წ. ხელშეკრულების ძალიან შეიქმნა, არც ვასალურ დამოკიდებულებას წარმოადგენს, არც პროტექტორატს, მფარველობას, არამედ ერთსა-და-იმავე დროს მფარველობაც, პროტექტორატიც იყო და ვასალური დამოკიდებულებაც (იხ. მეორე გამ. გვ. 141 და 143).¹⁾

მ. ხელთუფლი შვილს აზრით 1783 წ. რუსეთს საქართველოს მომართ წმინდა პროტექტორატის უფლება და მხოლოდ მფარველობა მიენიჭა (Вступленіе Грузїи въ составъ Россійской имперїи, 1901 წ. გვ. 88—89).

ასეთი აზრთა სხვადასხვაობა იმ გარემოებით აიხსნება რომ ხელშეკრულება ყოფილმხრივ სრულს იურიდიულს ნაწარმოებს არ წარმოადგენს და იქითგან თანამედროვე საერთაშორისო და სახელმწიფო სამართლის თვალსაზრისით თვითოეულ შემომოყვანილ შეხედულებას გასამართლებლად საბუთის მოყვანა შეიძლება.

მაგრამ წარსულის საკითხების დაფასება, თუნდაც ეს საკითხი სამართლის მეცნიერების სფეროს ეხებოდეს, თანამედროვე სამეცნიერო ნორმების მიხედვით-კი არ შეიძლება, არამედ ამისთანა შემთხვევებში ისტორიული თვალსაზრისი აუცილებელი და ერთადერთი უტყუარი გზა არის. თუ გამორკვეული იქნება რა თვისების დამოკიდებულების დამყარება ჰსურდათ საქართველოს და რუსეთის მთავრობებს, როდესაც 1783 წ. ხელშეკრულებას სდებდენ, და თანაც გვეცოდინება, თუ რა სახელს უწოდებდენ იმ დროინდელი

¹⁾ „Была-ли Грузія (отъ 1783—1801 г.) въ вассальной зависимости отъ Россїи, или находилась подъ ея протекторатомъ? Ни то, ни другое, или, лучше сказать, одновременно и то и другое“ (გვ. 141). „Итакъ, разбираемый случай не подходитъ ни подъ понятіе вассальности, ни подъ понятіе протектората—въ строгомъ смыслѣ, и подходитъ одинаково и подъ одно, и подъ другое, если разумѣть ихъ болѣе обще“ გვ. 143).

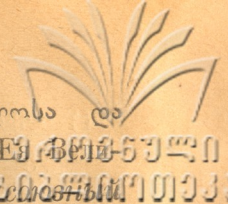

ქართველები და რუსები ამ დამყარებულ საერთაშორისო და-
მოიკდებულებას, მაშინ თვით საკითხიც არსებითად უშვებდა
კვეული იქმნება.

ზემოთქმულითგან უკვე ცხადია, ¹ საქართველო რუ-
სეთისაგან დახმარებას და „მფარველობას“ ითხოვდა. იმ
სრულწმუნებულების ქალაქში, რომლითაც მეფე ერეკ-
ლემ თავის დესპანებს ხელშეკრულების დადება მიანდო,
ნათქვამია, რომ ისინი უნდა ცდილიყვნენ აღმოს. საქართ-
ველოს მეფეების „მიღებისათვის... მფარველობასა ქვეშე
იმისის იმპერატორებითის დიდებულებისასა“ (პრ. ა. ცაგარელის
Грамоты II, 99). თვით რაინგსაც რუსეთის მთავრობი-
საგან, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, სწორედ ისეთი
შინდობ-ლობა ჰქონდა, რომ ერეკლე მეფისათვის რუსეთი-
საგან მფარველობის თხოვნა ერჩია. რუსეთის იმ დროინდელი
ელჩი საქართველოში იმ დამოკიდებულებას, რომელიც
1783 წ. ხელშეკრულების ძალით დამყარდა, „მფარველობას“
„მფარველობით უფლებას“ („Покровительство“ „покровитель-
ствующая власть Россіи) უწოდებს (Бурнашевъ. Картина
11—12, 15, 18.) მას აღნიშნული აქვს, რომ საქართველოს
მეფეები „ყოველთვის ერთმორწმუნეობის გამო დახმარებას
და მფარველობას“ ეძებდნენ სრულიად რუსეთის ხელმწიფე-
ებისაგან („Всегда искали по единовѣрью помощи и покрови-
тельства Всероссийскихъ Великихъ Государей“ იქვე 18.)

უფრო დიდმნიშვნელოვანია ის საბუთი რომელიც 1783 წ.
ხელშეკრულების შედგენის დროს ოფიციალურად თვით
რუსეთის დედოფლის ეკატერინე II-ის ბრძანებით სახელ-
მძღვანელოდ იყო დაწერილი. ამ საბუთებს სათაურად აქვს
„Высочайше указанныя основанія для заключенія Русско-
Грузинскаго Трактата“.

იქ სრულებით გარკვევით ნათქვამია, თუ რა თვისების
ხელშეკრულება უნდა დადებულიყო და რავარი უფლებრივი
დამოკიდებულება უნდა დამყარებულიყო ამ ხელშეკრულებით

რუსეთის მთავრობის სურვილისაებრ საქართველოსა და რუსეთს შორის. ამ საბუთში სწერია: „Мнѣніе Ея Императорскаго Величества было... заключить съ Грузинскими Царями ~~некое~~ ~~соглашение~~ ~~по~~ ~~договору~~ ~~о~~ ~~союзничестве~~ ~~и~~ ~~о~~ ~~защите~~ ~~ихъ~~ ~~отъ~~ ~~Имперіи~~ ~~Всероссійской~~ ~~покровительствуемыми~~“ (პრ. ა. ცაგარელი Грамот. II, в. II, 30) „მის უდიდებულესობის აზრი იყო, რომ ქართველ მეფეებთან. (ე. ი. ერეკლე II-სთან და სოლომონთან) დადებულყოფიერ მოკავშირეობის ხელშეკრულება ისე, რომ ისინი ქვეშევრდამებად კი არა, არამედ სრულიად რუსეთის სახელმწიფოს მფარველობის ქვეშე შეიფხუ მოკავშირეებად ყოფილიყვნენ წოდებულნი“.

იმაზე მკაფიოდ წადილისა და აზრის გამოთქმა შეუძლებელია.

საკმარისია 1783 წ. ხელშეკრულება გადაიკითხოს ადამიანმა, რომ დარწმუნდეს, თუ როგორის სისწორით აუსრულებიათ რუსეთის დედოფლის ეკატერინე II-ეს შემომოყვანილი დავალება: არსად მართლაც საქართველოს მეფის და ქართველ მოქალაქეთა შესახებ რუსეთის ქვეშევრდომობის ხსენებაც არ არის. სამაგიეროდ ისევე, როგორც თვით რუსეთის ხელმწიფესაც ჰსურდა, იქ ნათქვამია, რომ რუსეთის ხელმწიფე პირადადაც და თავის შთომამავლობის მაგიერადაც აღთქმასა სდებს საქართველო რუსეთის სახელმწიფოსთან „მჭიდრო კავშირში და სრულს თანხმობაში შეიფხად ჩასთავალოს“ და მისი მტრები თავის მტრებად მიიჩნიოს.

მეორე მხრით ისიც ფრიალ საყურადღებოა, თუ როგორ უყურებდა ერეკლე მეფე ამ ხელშეკრულებას და რანაირ დამოკიდებულებად სთვლიდა იმ მდგომარეობას, რომელიც ამ ხელშეკრულების დადების შემდეგ შეიქმნა? როგორც ქვევით თავის ადგილას აღნიშნული იქმნება, ერეკლე II-ემ ვითარცა სრულიად საქართველოს უზენაესმა მეფემ დასავლეთ საქართველოს მეფესა და მთავართა თხოვნით იკისრა მათთვისაც ისეთი უფლებრივი დამოკიდებულება მოეპოვა რუსეთთან, როგო-

რიც თვით მას ჰქონდა 1783 წ. ხელშეკრულების ძალით ამის შესახებ ერეკლე მეფის წერილობითი განცხადებასა და სწორედ ამ საბუთითგან ნაოლად სხანს მხარე რუსეთ-საქართველოს შორის მყოფ უფლებრივი დამოკიდებულების შესახებ. მას ნათქვამი აქვს: ვკისრულობ „შუამდგობითა ჩემით მოგიბოვოთ შფარველთა და კავშირი უზენაესი საიმპერატორო მთავრობისა“-ო).* ხოლო იქ სადაც იმერეთის მეფე, სამეგრელოს მთავარი და გურიელი თავის მხრითაც აღთქმას უღებდენ, რომ ამ ფარგლებში რასაც-კი ერეკლე მეფე გაარიგებდა, უთუოდ შეიწყნარებდენ, მათ ნათქვამი აქვთ: „უზენაეს საიმპერატორო მთავრობის შფარველთა და კავშირი თქვენის უმაღლესობით ჩვენდა სასარგებლოდ მოპოვებული მოვალე ვარ მივიღო“-ო (იხ. პრ. ა. ცაგარლის Грамоты II, в. II 69).* ამგვარად სრულებით ცხადია, რომ ერეკლე მეფეც, სოლომონ მეფეც და მთავრებიც ყველანი დარწმუნებული იყვნენ, რომ საქართველოს რუსეთთან ჰქონდა მხოლოდ „შფარველობა და კავშირი“.

მაშასადამე 1783 წ. სელშეკრულება თვით სელშეკრულებას მხარეებს „შფარველობითი მოკავშირეობის“ ტრაკტატად მაინცდათ და ჩვენც აწავითარი უფლება არა გვაქვს გვერდი აუფხვიით მათს ცხადად გამოთქმულს ამ ნებისყოფას და ამ ზოგიერთი განსხვავების გამო, რომელიც თანამედროვე მეცნიერებასა და მაშინდელ უფლებრივ შეხედულებათა შორის არსებობს, 1783 წ. ხელშეკრულება სხვა თვისების საბუთად ჩავთვალოთ.

V თავი.

1783 წ. ხელშეკრულების შედეგი.

[1783 წ. ხელშეკრულებას საქართველოსთვის სარგებლობა არა მოუტანიარა, ზიანი-კი აუარებელი. პოლი-

*) „Доставить Вамъ покровительство и союзъ верхсвныя Императорскія власти черезъ посредство ходатайства Моего“,

*) „Покровительство и союзъ верховныя Императорскія власти, снискиваемая В. В. къ нашему благу, обязанъ принять“.

ტიკური მდგომარება გაუმჯობესების მაგიერ საშინლად გაუარესდა. ხმა ამ ხელშეკრულებას და რუსეთის სახელმწიფოს მფარველობას დადი ჰქონდა, საქმით კი ძალიან შკირედი იყო ის დახმარება, რომელიც რუსეთის მხრით საქართველოს აღმოეჩინა. ხელშეკრულების თანახმად საქართველოში 2 ბატალიონი რუსის ჯარი მოვიდა. სამაგიეროდ შეექმნათ „შიშნეულობა მხედრობისა გამო რუსეთისა“ ადერბეჯანის ხანებს, რომელთაც წინათ, როგორც აღნიშნული იყო, მეფე ერეკლესთან კარგი განწყობილება ჰქონდათ. მათ სადი ალლოთი იგრძნეს, რომ საქმე მარტო საქართველოს მფარველობით არ გათავდებოდა და ამას აუცილებლად მოჰყვებოდა მათი „დაპყრობა ძალითა როსიის მხედრობისათა“. ამ მოსალოდნელ განსაცდელის წინაშე ადერბეჯანის ხანებმა ერთიერთმანეთის მტრობა დაივიწყეს და შეექმნათ ერთიერთმანეთისადმი დაფარვით დინ-თასლიბისა თანხმობა“ (ომ. ხერხეულიძე ქიქ. 274, ჩუბ. 498. Бутковъ. Матеріалы II, 132. Бурнашевъ Картина 15—16).

არაფრად მოეწონათ საქართველოს რუსეთთან დაკავშირება ოსმალებს და ახალციხის ფაშას სულეიმანსაც. წინათ მასაც ერეკლე მეფესთან კარგი დამოკიდებულება ჰქონდა, 1783 წ. ხელშეკრულებამ ისიც დააფრთხო და საქართველოს მეფის მტრად აქცია. (ომ. ხერხეულიძე ქიქ. 274, ჩუბ. 498). ოსმალებმა თავის ჩვეულებრივს ხერხს მიჰმართა და ფულით დაღესტანიც აამხედრა საქართველოს წინააღმდეგ (Бурнашевъ Картина 16). „სულეიმან ფაშამ მოუწოდა დაღესტნის ომარხანს, ხუნძახის ბატონს“, და ისიც 30000 ჯარით კახეთს შემოესია (ომ. ხერხეულიძე იქვე).

თვით ერეკლე მეფის უერთგულესი ყმად-ნაფიცი და მეგობარი შუშის ხანიც-კი რუსების შიშით საქართველოს მეფეს გადუღვა და გადაემტერა. მის ჩაგონებით განჯელებმა ერეკლე მეფის მიერ დანიშნული განჯის გამგე გამოაძევეს (იქვე). ყაზახისა, შამშადილისა და შამქორის ელებიც,

რომელთაგან საქართველოს 6000-მდე საოკეთესო ცხენოსანი მეზობელი ემატებოდა ხოლმე, ამავე პოლიტიკურ მიზნის გამო შუშის ხანს მიემხრენ და მტრობა დაიწყეს (Бурнашевъ Картина 16).

დაღესტნელების შემოსევა რომ უკუექცია ერეკლე მეფემ სექტ. 1787 წ. ქართული და რუსული მხედრობითურთ განჯის წინააღმდეგ გაილაშქრა. სრული გამარჯვება იყო მოსალოდნელი, რომელსაც ერეკლე მეფის წინანდელი სახელი უნდა აღედგინა. მაგრამ სრულებით მოულოდნელად რუსის ჯარის უფროსს მინისტრ-რეზიდენტს ბურნაშევს პოტიომკინისაგან საქართველოთგან დაბრუნების შესახებ ბრძანება მოუვიდა. მან განუცხადა მეფეს, რომ „დღესვე უნდა გავბრუნდეთ“ და რამდენი არ სთხოვა ერეკლემ, რომ ლაშქრობის დამთავრებამდის მაინც მოეცადა, არ დარჩა: საჩქაროდ აიყარა და გამობრუნდა ტფილისისაკენ, ხოლო იქითგან რუსეთში გაემგზავრა მთელი ჯარით (იხ. სერბეულიძე. კიკ. 275—276, ჩუბ. 499. Бутковъ. Материалы II, 194—195).

1783 წ-ის ხელშეკრულების წყალობით საქართველო გაძვირების და გარეშე მტრებისაგან უზრუნველყოფის მაგიერ სამის მხრით მტრებით შემორტყმული გახდა და განუწყვეტლივ საომარ განწყობილებაში ჩავარდა იმ თავის მეზობლებთანაც, რომელნიც წინათ მისი ერთგული მოკავშირენი იყვნენ. თვით ერეკლე მეფეც და მმართველი წრეები ხელადვენ, რომ ამ პოლიტიკურ ნაბიჯის გამოისობით საქართველო ისეთს საშინელს განსაცდელში ჩავარდა, რომლის მსგავსში შაჰაბაზის შემდგომ არ ყოფილა (Бутковъ. Материалы II, 188).

ოსმალეთმა ახალციხის ფაშის პირით ერეკლე მეფეს შემოუთვალა, რომ ოღონდ ის რუსეთს ჩამოჰშორებოდა და რუსის ჯარი საქართველოთგან გავსტუმრებინა, და არამც თუ წინანდელი კეთილ-მეზობლური დამოკიდებულება სა

ქართველოსთან აღდგენილი იქმნებოდა, არამედ გაცხოვებით უფრო მეტს სარგებლობასაც ჰპირდებოდა. ერეკლე მეფემ უარი შეუთვალა. ამის გამო 1786 წ. თურქები ფიონისა და ბათუმის გამაგრებას შეუდგენ. 12000 დაღესტნელიც საქართველოს წინააღმდეგ იყო მათ მიერ ნაქირავები.

ერეკლე მეფე რწმუნდებოდა, რომ რუსეთის დახმარება და მფარველობა იმდენად მცირედი (სულ 1800 ჯარის კაცი) იყო, რომ ის ვერაფერს უშველიდა. ამიტომ რომ ქვეყანა მოსალოდნელ შემოსევისაგან და ოსმალეთის გულისწყრომისაგან ენსნა, იძულებული იყო ახალციხის ფაშისათვის დაზავების პირობად აღეთქვა, რომ ის მეტს რუსის ჯარს საქართველოში აღარ შემოიყვანდა. მაგრამ ოსმალთემა ეს საკმარისად არ დაინახა და ამ დაპირების ასრულების საწინდრად 12 საუკეთესო თავადთა სავგარეულოთგან ორი წარმომადგენელი ამანათად მოითხოვა. ერეკლე მეფე იმდენად უმწეო მდგომარეობაში იყო, რომ იძულებული გახდა 1787 წ. ივნისში ეს მძიმე და დამამცირებელი მოთხოვნილება აესრულებინა (Бутковъ. Матеріалы II, 191—193).

რუსეთმა თავისი ჯარი საქართველოთგან იმიტომ გაიყვანა, რომ იძულებული იყო ოსმალეთთან ომში ჩაბმულიყო. ერთ-ერთ მიზეზად, რომელმაც ოსმალეთი რუსეთის მტრად აქცია და ომი გამოიწვია, რუსეთის საქართველოში მფარველის სახით შემოსვლა იყო. 15 ივლისს 1787 წელს ოსმალეთმა რუსეთის დესპანს გადაჭრით მოსთხოვა, რომ მას საქართველოსთვის თავი დაენებებინა და ამ ქვეყნისა და სახელმწიფოს საქმეებში აღარ გარეულებოდა. მალე ოსმალეთმა რუსეთის წინააღმდეგ მტრული მოქმედება დაიწყო კიდევ, ხოლო 7 ენკ. 1787 წ. რუსეთმაც ოსმალეთს ომი გამოუცხადა (Бутковъ. Матеріалы II, 198).

ასეთ პირობებში იმ მკირედ ჯარის გაყვანის მაგიერ, რუსეთისგან, ვითარცა მფარველის მხრივ, სრულებით ბუნებრივი იყო საქართველოსთვის უფრო მეტი ჯარის მოშველება იმი-

ტომ, რომ რაკი უთანხმოების ერთ-ერთ მიზეზად საქართველო ითვლებოდა, ოსმალეთის მხრით ამ ქვეყნის აღმდგმ ბტრული მოქმედება თავისდათავად მოსალოდნელი იყო. მაგრამ რუსეთის სამხედრო შტაბმა სამოქმედო გეგმა ისე შეადგინა, რომ ოსმალების წინააღმდეგ ბრძოლა ამ მხრითგან განზრახული არ იყო. ამიტომ რუსეთის მთავრობამ საქართველო მიატოვა და გადასწყვიტა, რომ საქართველოსთვის უკეთესი იქნებოდა თავის ძალით და წინანდელ მშვიდობიანი კავშირის აღდგენით თავისი თავი ამ ომის დროს ოსმალეთისაგან უზრუნველ ეყო (Бутковъ. Матеріалы II, 196). *) ასე უცნაურად, სხვა არა იყოს რა, მსჯელობდა საქართველოს „მფარველი“ რუსეთის სახელმწიფოს მთავრობა, რომლის თაოსნობითაც, როგორც ვიცით, დადებული იყო 1783 წ-ის ხელშეკრულება ეგოლენ მშვენიერ საზღვიმო აღთქმებით აღსავსე.

რუსეთის მთავარსარდალმა და ფელდმარშალმა თავად პატიომკინმა კიდევ იმდენი ურცხვობა გამოიჩინა, რომ 1788 წელს ასე უმწეოდ მიტოვებულს საქართველოს მეფესა ერეკლე II-ეს აქეზებდა, რომ მას სოლომონ მეფესთან შეთანხმებით ოსმალთა წინააღმდეგ ემოქმედა. მაგრამ მეფის გული მწუხარებისა და წყრომისა ცეცხლით იყო მოცული და მწარე გამოცდილებამ მას უკვე საკმაოდ თვალი აუხილა, რომ ასეთ უცნაურ რჩევისათვის ყური ეთხოვებინა (Бутковъ. Матеріалы II, 197).

*) „Причины побудившія къ выводу изъ Грузіи російскихъ войскъ заключались во многихъ статьяяхъ: 1-я, что въ планъ войны вновь открывшейся съ Турками не было предположено дѣйствовать противу ихъ въ сей сторонѣ; 2-я, что царю Ираклію удобнѣе будетъ въ теченіе сей войны обезопасить себя чрезъ возобновленіе прежнихъ своихъ союзовъ, разрушившихся единственно пребываніемъ въ землѣ его російскихъ войскъ.“.. (იქვე).

VI თავი.

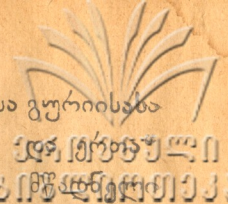

რუსეთის მიერ მიტოვებულ საქართველოს მდგომარეობა

საქართველო ისევ მარტოდ-მარტო დარჩა. ვრცელე მეფემ ამ გაჭირვებულ მდგომარეობაშიც იმდენი დიპლომატიური ნიჭი გამოაჩინა, რომ ამობოქრებული მტრები და აშოშმინა და მეზობლებთან შედარებით მყუდროება ჩამოაგდო (Бутковъ. Матеріалы II, 197, 277—278, 282, 293). ამასთანავე მან ძლევამოსილ სამხედრო მოქმედებით 1788 წ. განჯაც დაიმორჩილა (იქვე II 278-283). განჯაში გაქცეული შამშადილისა და ყაზახის ელნიც ისევ საქართველოში დაბრუნდნ (იქვე II, 278).

1790 წელს საქართველოს მეფე-მთავრების სრული შეთანხმება მოხდა და მათ შორის ერთობის კავშირი იყო შეკრული. „ვინაითგან ეფველთავე იფერიჯლთა მსახლადებლთა სამეფოთსა შინა ქართლისა, კახეთისა, იმერეთისა, ოდიშისა და გურჯისტისა აქეთ ერთმორწმუნეობა, არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქანებელნი, აქესთ... სიეყარული ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვრობათ შეკრულთა ურთიერთთა შორის, ამისთვის ჩვენ ზემოხსენებულნი ქვეყანათა ივერისათა მეფენი და მთავარნი, და მამტიკიცებელნი საუკუნთისა ზიარებისა... აღვსთქვამთ მტიკიცესა ამას ერთობასა“ (პრ. ა. ცაგარელის Грамоты II, 1. გვ. 183—184).

ამ ხელშეკრულებით საქართველოს განცალკევებული ნაწილების პოლიტიკური ერთობა მყარდებოდა კავშირის სახით. ამ კავშირს ერთი უზენაესი თავი ჰყავდა, რომელიც უაღრესი ხელმწიფებით იყო მოსილი. საქართველოს სამეფოსამთავროთა კავშირის ასეთ თავად ქართლ-კახეთის მეფე იყო ცნობილი იგი კავშირის დანარჩენ ნაწილების წარმომადგენლებს შემდეგს პირობას უდებდა: ჩვენ „მეფე ქერთლისა, კახეთისა და სხვათა ირაკლო მეორე... გარწმუნებთ ყოვლისა სამიერეთოსა მეფესა... სოლომონსა და მთავარსა ოდიშისა და

სხვათა სამთავროთა დადიანს გრიგოლს და მთავარსა გურიისა
 სვიმონს და ერთობით ააფაღთა, აზნაურთა და კრეფულნი
 დასავლეთ საქართველოსათა, რომ „ვიყო მთავრობისა
 ბედნიერებისა თქვენისათვისა და დაცვად ძეთა
 იმერეთისათა (ე. ი. ლიხი იმერ.) ვითარცა მამა საზო-
 გადო მათი“ და „უკეთუ აღსდგეს მტერი ვინმე
 თქვენზედა დიდი ანუ მცირე, მხედრობითა ჩემითა
 ანუ სხვითა ძალითა, სიტყვითა და საქმითა...
 მზა ვიყო შემწეთ თქვენდა“ (იქვე II 1, გვ. 183-184)

მაშასადამე კავშირის თავი მოვალე იყო მთელი სა-
 ქართველოს დაცვასა და კეთილდღეობაზე ეზრუნა და მთე-
 ლი თავისი სამხედრო, თუ დიპლომატიური, ან სხვა გვარი
 ძალა შეეწირა ამ მიზნის მიღწევისათვის. თავის მხრით
 დასავლეთი საქართველოს ყველა მეფე-მთავრები ამ კავში-
 რის თავის, ქართლ-კახეთის მეფის, უზენაესს უფლებასა და
 ხელმწიფებას აღიარებდენ. ეს გარემოება კავშირის ყველა
 წევრებს იმერეთის მეფეს სოლომონ II-ესა, სამეგრელოს მთ-
 ავარს გრიგოლს და სვიმონს გურიის მთავარს სათითაოდ სა-
 კუთვრივ აღნიშნული აქვსთ: „თქვენი უმაღლესობის უზენ-
 აეს ხელმწიფებას მამებრ—საგონებლობითს აღვიარებ“—ო
 (იქვე Грамоты II в. II 6*).

რუსეთმა, რომ ოსმალეთთან ომი გაათავა, 1792 წ-
 თვალი კვლავ სპარსეთისაკენ იბრუნა. სპარსეთში თანდათა-
 ნობით აღამაჰმედ ხანი ძლიერდებოდა. 1786 წ. აღამაჰმედ
 ხანმა, როცა ჯერ კიდევ თავის მეტოქეებთან ბრძოლაჰქონ-
 და, ერეკლე მეფეს შემოუთვალა, რომ ის მისი მეგობარია
 და მასთან კავშირის შეკვრა სწადიან, მათელ აღებრთიჯანსაც
 კი მის სრულუფლებიან მართვა-გამგეობაში გადმოსცემდა,
 ოღონდ მისთვის რუეთის ხელმწიფის კეთილგანწყობილების
 მოპოვებაში დაჰხმარებოდა (Бутковъ Матеріалы II, 301).

*) „Признаю верховную власть вашего высочества отце-
 почитательную“.

პირველ ხანებში რუსეთი მას დიდს ყურადღებით ეპყრობოდა კიდევ (იქვე II, 304—305). მაგრამ იმავე დროს რუსეთის მთავრობა მის მოქიშვეს გილანის მმართველობის თუხა-ყული ხანსაც მთავრობას უწევდა და ეხმარებოდა იმიტომ, რომ ის თავისი თავის გასაძლიერებლად რუსეთის ქვეშევრდომობის მიღების სურვილის გამოქაფვებასაც არ დაერიდა (იქვე II, 304). ეს რასაკვირველია არაფრად მოეწონა ალა-მაჰმედ-ხანს. მან ბრძანება გასცა, რომ გილანი აეღოთ, მურთუხალი ხანი მოეკლათ, რუსთა ახალშენი ენხელში მოესპოთ და რუსის ქვეშევრდომები აეკლოთ (იქვე II, 309). მრავალგზისი ბრძოლის შემდეგ მურთუხა-ალი-ხანი იძულებული იყო სპარსეთითგან გაქცეულიყო და რაკი ამაში მას რუსები ეხმარებოდნენ, ალა-მაჰმედ-ხანსა და რუსებს შორის მტრული განწყობილება ჩამოვარდა (იქვე II, 323--326.)

1791 წ. ალა-მაჰმედ-ხანმა ადერბეჯანში გაილაშქრა იქაურ ხანების დასამორჩილებლად და იმათაც შიშით მიჰელები მისცეს და ყოველწლიური ხარკი დაიდეს. ჯერი შემდეგ ყარაბაღისა და ერევნის ხანებზე მიდგა. ორთავემ ალა-მაჰმედ-ხანის მოთხოვნილება უარჰყვეს. ერევნის ხანმა იბრაჰიმ-ხანმა თანაც შეუთვალა, რომ ის საქართველოს მეფის ერეკლე II-ის სრულს მორჩილებაშია და სწორედ ამიტომაც არ შეუძლიან ალა-მაჰმედ-ხანის მოთხოვნილება ასრულოს. ამ უკანასკნელს გადაწყვეტილი ჰქონდა ორთავე ხანი ძალით დაემორჩილებინა. ასეთ გარემოებაში სრულებით ბუნებრივი იყო, რომ ერეკლე მეფეს ალა-მაჰმედ-ხანის შემოსევის მოლოდინი ჰქონოდა (Бутковъ. Матеріалы II, 319-320). რუსეთის მთავრობამ ყველა ეს ამბები მშვენიერად იცოდა, მაგრამ არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა იმ საბრთხეს, რომელიც მის ერთგულს მოკავშირეს, პატარა საქართველოს სპარსეთისაგან მოელოდა. მაშინ 1792 წ. ძვით ერეკლე მეფემ რუსეთის მთავრობას 1783 წ. ხელშეკრულების არსებობა მოაგონა და ამის ძალით საქართველოში მეშველი ჯა-

რის გამოგზავნა მოითხოვა. რუსეთის ხელმწიფემ ეკატერინემ 8 მაისს იმავე წელს საქართველოს მეფეს მოკლედ და ცივად შემოუთვალა, რომ „საქართველოში ჯარის გამოგზავნა ეხლა საჭიროდ არ არის (ცნობილი*)“ და სანამ საამისოდ ხელსაყრელი შემთხვევა და ხელშემწყობი პირობები არ შეიქმნება, ჩვენი ჯარების მანდ ყოფნის საკითხი გადადებულაო“ (Бутковъ. Матеріалы II, 334). ისე გამოდიოდა, რომ ხელშეკრულებას მხოლოდ მაშინ ჰქონდა ძალა, როდესაც ამას რუსეთი სიჭიროდ დაინახავდა და არა მაშინ, როცა საქართველოს უჭირდა.

საბედნიეროდ სპარსეთში ატეხილმა არეულობამ ალა-მაჰმედ-ხანს 1792 წ. საშუალება არ მისცა, რომ თავისი ზრახვა განეხორციელებინა: ის იძულებული იყო შინ გაბრუნებულიყო.

VII თ ა ვ ი.

ალა-მაჰმედ-ხანის შემოსევა საქართველოში.

1794 წ.-ს ალა-მაჰმედ ხანმა სძლია თავის უკანასკნელს მოწინააღმდეგეს ლოტფ-ალი-ხანს, რომელსაც თვალები დაათხრინა. ამის შემდგომ ალა-მაჰმედ-ხანმა თავისი თავი სპარსეთის ერთად-ერთ ბატონ-პატრონად იგრძნო და თავი სპარსეთის შაჰის ჯილით შეიმკო. მაშინვე ის სპარსეთის სამზღვრების გაფართოვებას შეუდგა და პირი კვლავ ადგრბეჯანისა და საქართველოსაკენ იბრუნა (იქვე II, 327-328). იმავე 1794 წ. მეფე ერეკლემ რუსეთში თავის დესპანად გენერალი გარსევან ჭავჭავაძე გაგზავნა (იქვე II, 335), რომელსაც, ვითარცა რუსეთში წინათაც ნამყოფს, პეტერბურგის მთავრობაზე გავლენა შეეიღო მოეხდინა, რომ ხელშეკრულება რუსეთის მხრივ ასრულებული ყოფილიყო.

*) „Нынѣ отправлять въ Грузію войска за благо не пріемлется“.

1795 წ. მაისში ალა-მაჰმედ-ხანმა არღაველში 100,000 კაცამდე ჯარის შეგროვება დაიწყო იმ მიზნით, **ტაშკენტში** ადერბეჯანის ყველა ხანები ძალით დაემორჩილებინა. შემდეგ საქართველოს დასაპყრობად წამოსულიყო, რომ ამ უკანასკნელისათვის ძალა დაეტანებინა და სპარსეთის უზენაესი უფლება ეცნობინებინა (Бутковъ. Матеріалы II, 331-332).

ერეკლე მეფემ მოსალოდნელი უბედურების ამბავი იმავე 1795 წ. მაისში რუსეთის მონაპირე ჯარის უფროსს აცნობა და ხელშეკრულების ძალით 3000 ჯარისკაცის მოშველება სთხოვა (იქვე II, 335). ერეკლე მეფეს რუსეთის მხრით დახმარების სრული იმედი ჰქონდა და ეჭვიც არ ებადებოდა, რომ მეშველი ჯარი მოუვიდოდა. იგი თავის ერთგულს ყმადნაფიცს შუშის ხანს ქართველი ჯარით აღექსანდრე ბატონიშვილის სარდლობით მიეშველა. ამის წყალობით სპარსეთის შაჰის ლაშქარი დამარცხებულ იქმნა (იქვე II, 333).

ალა-მაჰმედ-ხანმა თავის ელჩის პირით ერეკლე მეფეს მოსთხოვა, რომ რუსეთის ხელმწიფის მფარველობა ერთხელ და სამუდამოდ უარეყო და სპარსეთისა აღიარებინა. რუსეთითგან მეშველ ჯარის მომლოდინემ ერეკლემ შაჰს ცივი უარი შეუთვალა (იქვე II, 337).

რუსეთის მონაპირე ჯარის უფროსმა 1792 წ. უარყოფითი განკარგულების გამო თავისით მეშველი ჯარის საქართველოში გამოგზავნა ვერ გაბედა და 7 მაისს 1795 წ. ერეკლე მეფის თხოვნა თავის მთავრობას აცნობა. მაგრამ რუსეთის მთავრობა არ ჩქარობდა: პასუხი არ მოდიოდა.

ერეკლე მეფე გრძნობდა აუცილებელ განსაცდელს და რუსეთს შველას ემუდარებოდა. 2 აგვისტოს მონაპირე ჯარის უფროსმა თავის მთავრობას საქართველოს გაჭირვებული მდგომარეობა და ერეკლე მეფის თხოვნა ხელმეორედ აცნობა (იქვე II, 335). ამასობაში ალა-მაჰმედ-ხანი დაიძრა, 10 ენკენისთ. 1795 წ. ცხენოსანი ჯარით მსწრაფად საქართველოს დედაქალაქს მოადგა

და ორი დღის შემდგომ აიღო: ჯერ მთლად გაცარცვა და წაიღო რის წაღებაც-კი სამეფო სასახლითგან შეიძლებოდა. შემდეგ ეს მშვენიერი სასახლე მთლად დაანგრია და ქალაქი ცეცხლით გადასწვა.

შაჰის ჯარმა საშინელი სიმხეცე გამოიჩინა. ტფილისის მიდამოებში მოკლული მამაკაცებისა, ქალებისა და ბავშვების გვაგებით იყო მოფენილი. სტახტო ქალაქს რომ მორჩინენ, მერმე შიდა და ქვემო ქართლის აოხრებას შეუდგენ. განძვინებულნი იჭერდნ ხალხს და ვინც წინააღმდეგობას გაბედავდა ხოცავდენ, დანარჩენი ტყვეთ მიჰყავდათ. ალა-მაჰმედ-ხანის შემოსევამ ისე განადგურა აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფო, რომ, იმ 61000 კომლითგან, რომელიც შემოსევამდე მაგალითად თუნდ 1783 წ.-ს იყო, 1795 წ.-ის შემოსევის შემდეგ 35000 კომლი ძლივს-ღა იქნებოდა შერჩენილი (Бутковъ. Матеріалы II, 339—340).

სიბერის დროს ძლიერ „მფარველ“ მოკავშირის პიერ მოტყუებული, ამ პირველ თავზე დამტყდარ საშინელ უბედურებით გულგატეხილი, ოთხმოცი წლის მოხუცი მეფე იძულებული იყო მწუხარებითი და სასოწარკვეთილებით აღსავსე ანანურის მონასტერში შეხიზნულიყო. მაგრამ სპარსეთის შაჰმა არც აქ მოასვენა: ალა-მაჰმედ-ხანმა ერეკლე მეფეს კლავ შემოუთვალა, რომ თუ ის მის უზენაეს უფლებას სცნობდა და ერთ-ერთ ბატონიშვილს მას მძევლად გამოუგზავნიდა, მაშინ შაჰი თავის მხრივ ყველა ტყვეებს ჯანუთავისუფლებდა, ყველაფერს, რაც თბილისში ომისგან დაზიანებული იყო, შეაკეთებინებდა და თანაც მოკავშირეობის ხელშეკრულებასაც დასდებდა. ამ აუწერელ უბედურებაში მყოფმა მეფე ერეკლემ თავის დამცირება მაინც არ ინდომა და მოსისხლენ მტერს არავითარი პასუხი არ აღირსა (Бутковъ. Матеріалы II, 341)

8 დღის განმავლობაში ქართლის ახროებისა და დაწიოკების შემდგომ, ალა მაჰმედ-ხანი უკვე კახეთში აპირებდა გალაშქრებას, რომ ერთბაშად საქართველოთგან გასვლა ამ-

ჯობინა, რათგან ყარაბაღის ხანი და ზოგი სხვაც დამორჩილებული არა ჰყავდა და ამის გამო ზურგი უზრუნველყოფილი არა ჰქონდა. საქართველოს სრული განადგურებასთან შემდეგი, უფრო მარჯვე დროისთვის გადასდვა (იქვე II, 341).

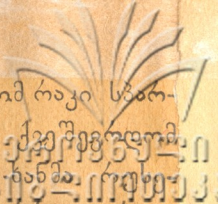
ტფილისის აღებისა და განადგურების მხოლოდ 18 დღის შემდგომ, 1 ოქტომბერს, მოუვალა რუსეთის მონაპირე ჯარის უფროსს თავის მთავრობისაგან ბრძანება, რომ ხელშეკრულების ძალით და ჩვენი ღირსებისა და ინტერესების თანახმად საქართველოს მეფეს ორი სრული ბატალიონი ჯარით მიეშველეთო. მას ამასთანავე უფლება ეძლეოდა საჭიროებისამებრ კიდევ ორი ბატალიონი მიემატებინა დამხმარე რუსთალაშრქისათვის (Бутковъ. Матеріалы II, 344). ეს მეშველო ორი ბატალიონი აღმ. საქართველოში მხოლოდ 1795 წ. დეკემბრის დამდეგს მოვიდა.

ერეკლე მეფე ქვეყნის აოხრების გამო რუსეთის მთავრობას 1.000.000 მ. სთხოვდა სესხად და საწინდრად თავისი და თავის სახლობის მამულებს იძლეოდა. მაგრამ ამის პასუხი არ მოდიოდა. ამავე დროს ოსმალეთის მთავრობა ამ სესხს აძლევდა რასაკვირველია იმ იმედით, რომ საქართველოს გული თავიანთის მოეგოთ და რუსეთისაგან აეყრებინათ. რაკი რუსეთის სამხედრო დახმარებაც მაშინდელ პირობებში მეტად მცირედი იყო და სესხის შესახებაც რუსეთის მთავრობისაგან არავითარი პასუხი არ მოსდიოდა, ერეკლე მეფეს გაჰოცდილების გამო ეჭვი შეეპარა, რომ რუსეთისაგან შეპირებულძლიერს სამხედრო დახმარებას ოდესმე მართლაც ეღირსებოდა. ამიტომ ერეკლე მეფე ყოყმანში იყო, უარეყო თუ არა ოსმალეთის წინადადება (იქვე II, 345).

VIII თავი

რუსეთის გალაშქრება აღა-მაჰმედ-ხანისა და სპარსეთის წინააღმდეგ 1796 წ., მისი მოჩვენებული და ნამდვილი მიზეზები და დასასრული.

1796 წ. მარტში რუსეთის მთავრობამ სპარსეთს ომი გამოუცხადა. ეკატერინე მე-II-ის მანიფესტში, რომელიც ომის

დაწყებასთანვე გამოქვეყნდა, ნათქვამი იყო, რომ რაკი სპარსეთის მთავრობის ზოგიერთი მოხელეები რუს ქვეშევრდომ ვაჭრებს ავიწროებდნენ, ხოლო თვით ალა-მაჰმედ-ხანმა რუსეთის წარმომადგენელს შეურაცხყოფა მიაყენა, დასასრულ, რათგან სპარსეთის შაჰი საქართველოს შეესია და მოსამზღვრე ხანებს მოხვეწებას არ აძლევს, ამიტომ საქართველოს მეფის თხოვნა მეფარგელობისა და დაცვის შესახებ შევისმინეთ და ჩვენს ჯარს სპარსეთის სამზღვრების გადალახვა ვუბრძანეთო (Бутковъ. Матеріалы II, 371).

რუსეთის მთავრობამ ეს საჯარო განცხადება ომის მიზეზების შესახებ სპარსულად, ქართულად და სომხურად დაბეჭდა და ამ ხალხთა შორის გაავრცელა. ერეკლე მეფეს, შუშის ხანს იბრაჰიმ-ხანსა და ყარაბაღის მელიქებს და დაღესტან-შირვანის მფლობელთ ამას გარდა სავანგებოდაც აცნობეს, რომ რუსეთი თავის მხედრობით მათ განსათავისუფლებლად მოდის და ამიტომ მათგან მადლობასა და დახმარებას ელის (იქვე II, 372).

მაშასადამე რუსეთის მთავრობას საქმე ისე ჰქონდა საქვეყნოდ მოჩვენებულა, ვითომც ის საქართველოს აოხრების გამო შურის მაძიებლად გამოდრიოდა და შუშისა, შირვანისა და დაღესტანის ხანებისა და ყარაბაღის მელიქების მყუდროებას იცავდა. მაგრამ ეს მხოლოდ თვალების ასახვევად და შესაცდენად იყო გამოცხადებული. ომის ნამდვილი მიზეზი და მიზანი კი სულ სხვა ყოფილა.

1795—1796 წ-ის ზამთარში ალა-მაჰმედ-ხანის ბრძანებით ენხელში რუსთა ყველა ხომალდები და ვაჭრები დაიჭირეს (Бутковъ. Матеріалы II, 354). რუსეთის მაშინდელი მთავრობა მეტად ფხიზლად ადევნებდა თვალყურს თავის ქვეშევრდომების სავაჭრო ინტერესებს, მეტადრე სპარსეთში ცდილობდა ამ მხრავ მტკიცედ ფეხის მოკიდებას, რათგან აქეთგან მას ფართო და უადრესად მიმზიდველი სამოქმედო ასპარეზი ეხატებოდა. ამიტომ რუსეთის მთავრობამ ზემოაღნიშნულს შემთხვევას დადი ყურადღება მიაქცია (იქვე).

ქართული
ენათმეცნიერება

რუსეთის მთავრობა ხედავდა, რომ სპარსეთში მომხდარი ამბები იმ ინტერესებისათვის და მიზნისათვის, რომელიც მას დასახული ჰქონდა, მეტად სახიფათო იყო. მას-კი ჰსურდა, რომ რუსეთის ვაჭრობა სპარსეთში ისე გაძლიერებულიყო, რომ მარტო კასპიის ზღვის პირას-კი არა, არამედ ქვეყნის თვით შუაგულშიც ყოფილიყო გავრცელებული. მას იმედი ჰქონდა, რომ ამ ადგილებითგან ინდოეთისაკენ გზის გახსნა უფრო მარჯვედ მოხერხდებოდა. იგი დარწმუნებული იყო, რომ ამნაირად რუსეთი ინდოეთის მდიდარს ვაჭრობას ევროპელ ხალხებზე გაცილებით უფრო მოკლე გზით ჩაიგდებდა ხელში, რათგან ისინი ამისთვის „კეთილი იმედის კონცხს“ უფლიდენ ხოლმე. ამის გამო რუსეთის მთავრობას ამ გეგმის განხორციელების წყალობით აურაცხელი სიმდიდრე და სარგებლობა ეხატებოდა (Бутковъ. Матеріалы II, 355).*)

რუსეთის მთავრობას საჭიროდ მიაჩნდა, რომ სპარსეთში ერთის მხრით მშვიდობიანობა და წესიერება ყოფილიყო, იმიტომ რომ უამისოდ მისი საკომერციო ფართო გეგმის განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა. ამისთვის კი ძლიერი გაერთიანებული მთავრობა უნდა ყოფილიყო სპარსეთში. მაგრამ მეორის მხრით რუსები ფიქრობდნენ, რომ სპარსეთის გაერთიანება და გაძლიერება რუსეთისათვის სასარგებლო კი არა, სახიფათოც იყო.**)

ეს ალა-მაჰმედ-ხანის მოქმედებამაც ცხად-ჰყო. იმიტომ რუსეთმა გადასწყვიტა, რომ ალა-მაჰმედ-ხანის გაძლიერება და მის საბრძანებლის სამზღვრების გაფარ-

*) „Спокойствие... въ Персіи откроеть Россіи богатый торгъ не только при берегахъ моря Каспійскаго, но и внутри предѣловъ персидскихъ областей; посредствомъ сихъ послѣднихъ удобовозъ, можно будетъ открыть путь въ Индію и привлечь къ намъ богатѣйшій торгъ сей кратчайшими путями, чѣмъ тотъ, коему слѣдуютъ всѣ народы европейскіе, обходя мысъ Доброй Надежды“.

**) Польза имперіи російской взыскуеть предостерегать и не допускать до соединенія и утвержденія всѣхъ силъ народа сего воедино“ (Бутковъ. Матеріалы II, 336).

თოება რუსეთის მთავრობის ფართო ეკონომიურ და პოლიტიკურ გეგმას ეწინააღმდეგებოდა და სავაჭრო სათვის ფრიად სახიფათო იყო. ალა-მაჰმედ-ხანი დაუძღვრებულყო, სპარსეთშიაც რუსეთისათვის კარი ფართოდ უნდა გაღებულყო.

ასეთ პირობებში რუსეთს საქართველოს გამოყენებაც მშვენიერად შეეძლო. ის ჯერ ეს ერთი გამოდგებოდა პოლიტიკურად მით, რომ ოსმალეთთან და სპარსეთთან ომის დროს რუსთა საქმისთვის სასარგებლო იქმნებოდა. ამიტომ მისი გაძლიერებაცა და გაფართოებაც ამ ჟამად ურიგო არ იქმნებოდა. მეორეც ისა, რომ რუსეთს საქართველოს გამოყენება შეეძლო ეკონომიურადაც, რათგან მის სსშუალებით უფრო განმტკიცდებოდა და უსრუნველყოფილი იქნებოდა რუსეთის ვაჭრობა სს.სსეთში*) (Бутковъ. Матеріалы II, 366).

ამ სარგებლობის აზრმა ისე გაიტაცა რუსეთის მთავრობა, რომ განჯის და ერევნის სახანოს შემოერთებაც კი უნდოდა საქართველოსთვის (იქვე II, 365).

ამ გვარად სრულებით ცხადია, რომ რუსეთის დედოფლის მანიფესტში მოხსენებული ცნობა, ვითომც რუსეთს სპარსეთისათვის ომი იმიტომ გამოეცხადებინოს, რომ ალა-მაჰმედ-შაჰმა საქართველო ააოხრა და საქართველომ მის წინააღმდეგ დახმარება სთხოვა, მხოლოდ თვალთმაქცობა და ლამაზი, მაგრამ ყალბი სიტყვები იყო. თვით ამ სპარსეთის ლაშქრობის მონაწილე და რუსთა ჯარის სარდ-

*) „Сіе... дастъ способъ царству сему безъ нашей помощи не токмо противостоять врагамъ христіанской вѣры, но и удачныя производить надъ ними пойки, весьма для насъ полезныя при случаѣ войны съ Турками. Чрезъ посредство распространенной такимъ образомъ Грузіи, болѣе утвердится и обезпечится наша торговля съ Персіей“ (II, 366).

„Для сего Грузія должна быть... распространена и увеличена въ силахъ своихъ. Но все для распространенія въ Азіи Россійской торговли“ (II, 368).

ლის შტაბის ადიუტანტი ბუტკოვი პირდაპირ ამბობს: რაიმე რინე დიდის სურვილი იყო, რომ რუსეთს საქართველოში რეზიდენტის ალა-მაჰმუდ-ხანის დასჯის მომიჯნავეებით ესაძვირებინა და სწავსეთთან რუსეთის ვაჭრობა განსაკუთრებით განემტკიცებინა“-ო (Материалы II, 367—8),*) რათგან ამ ომის „შეთავრება მიზანი ვაჭრობის გავრცელება“ იყო (იქვე II, 367).**)

რუსეთის მთავრობას ეშინოდა, რომ თუ ვინიცობა მისი ნამდვილი ზრახვა და იღუმალი გეგმა გამოაშკარავდებოდა, მას არავინ, არც საქართველოში არც შირვანისა და შაქის სახანოებში, მხარს არ დაუჭერდა. ამიტომ არავის ენდობოდა. თვით მეფე ერეკლესაც კი ის ეჭვის თვალით უყურებდა და რომ თავის თავი საქართველოსაგან უზრუნველყო, მან ერთს, თუმცა უკადრისს, მაგრამ მეტად მოხერხებულს საშუალებას მიჰმართა. მან გადასწყვიტა, რომ საქართველოს მეფისაგან სხვათა შორის ერთი რჩეული ათას კაცამდის ქართული სამხედრო ნაწილის შედგენა მოეთხოვა, რომელიც რუსთა ჯარისათვის უნდა მიემატებინათ და მასთან ერთად წაეყვანათ ომში. ამ ნაწილში თვით ბატონიშვილებიც უნდა ყოფილიყვნენ ჩარიცხულნი განსაკუთრებით ისეთები, რომელნიც მშობლებისათვის უფრო ძვირფასნი იყვნენ, როგორც მაგ., ბატონიშვილები იულონი და დავითი. ამგვარადვე მოწინავე ქართველობის საუკეთესო წარმომადგენელნი უნდა ამ რაზმში შესულიყვნენ. რუსეთის მთავრობას გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ ამ რჩეულ ქართულ სამხედრო ნაწილს საიდუმლოდ საქართველოს მეფისა, დედოფლისა და ერის ერთგულების მძევლად ჩასთვლიდა (Бутковъ. Материалы II, 368-

*) „Предметомъ введенія въ Персію войскъ Великой Екатерины было не суетное желаніе побѣды, ни распространеніе предѣловъ и безъ того обширнѣйшей въ свѣтъ имперіи, но чтобъ плоть предлогомъ наказанія Ага-Магометъ-Хана за Грузію, главнѣйше основать твердымъ образомъ съ Персією нашу торговлю“.

**) „Главнѣйшій же предметъ, распространеніе торговли“.

369).*) ასე ეპყრობოდა ქართველობას ის „მფარველი“ რუსეთი, რომელიც საზვიმო მანიჟესტში საქართველოზე სათვის სპარსეთს ომსაც კი უცხადებდა!

სამხედრო მოქმედება უკვე თავისი ბუნებრივი გზით მიმდინარეობდა და თავიანთი მომავალ გამარჯვების გამოსაყენებლად რუსებს მრავალი ერთი მეორეზე უფრო საოცნებო გეგმები ეხატებოდათ, რომ 1796 წ. ნოემბერში ეკატერინე II გარდაიცვალა. ნ დეკემბერს იმავე წელს რუსების ჯარების მთავარსარდალს თავის მთავრობისაგან გადაჭრილი ბრძანება მოუვიდა ყოველგვარი სამხედრო მოქმედების შეჩერებისა და მთელი ჯარითურთ რუსეთში დაბრუნების შესახებ (იქვე II, 419). მართლაც სამხედრო მოქმედება შესწყდა და რუსის ჯარი შინისაკენ მიმავალი საქართველოში დაბრუნდა, რომ იქითგან რიგრიგობით რუსეთში წასულიყო. ჯარის ერთი ნაწილი იმავე ზამთარში წავიდა საქართველოთგან (იქვე II, 423).

ძნელი წარმოსადგენელი არ უნდა იყოს, თუ რა ნაირად უნდა თავზარდაცემული ყოფილიყო საქართველო დაერეკლე მეფე, სხვა ხანებიც, რომელნიც სპარსეთის ამ ლაშქრობაში რუსებთან ერთად მონაწილეობას იღებდენ. როდესაც რუსეთის მთავრობის უპირობამ ამ შემთხვევაშიაც თავი იჩინა. ალა-მაჰმედ-შაჰი კი სიხარულით ცას ეწეოდა, ყველგან ფირმანებს გზავნიდა, რომ რუსთა ჯარი მას შეუშინდა და უკან გაბრუნდაო. მრისხანე ბრძანება ბრძანებაზე მოსდიოდათ ყველას, ვინცკი მის საწინააღმდეგო სამხედრო მოქმედებაში მონაწილეობის მიღება გაბედა.

*) „Дабы имѣть въ рукахъ своихъ заложниковъ въ вѣрности царя грузинскаго, жены, дѣтей его и лучшихъ людей народа сего, нужно будетъ присоединить и взять къ войскамъ нашимъ... хотя до 1 т. человекъ отборныхъ грузинъ и при нихъ тѣхъ изъ сыновей царицы, къ которымъ она наиболѣе привязана, т. е. ц-ча Юлона, тоже и ц-ча Давида“.

1797 წ. გაზაფხულსვე ალა-მაჰმედ-შაჰი შუშის ხანის დასასჯელად დაიძრა. მას გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ აქედან გან პირდაპირ საქართველო ასაკლებად წამოვიდოდა, მტარებლებს აპყრიდა და შაჰაბაზის მსგავსად სპარსეთში გადასახლებდა (Бутковъ. Матеріалы II, 427). საქართველოს სრული განადგურება აუცილებელი იყო, რომ 4 ივნისს მის სიმკაცრით გაბოროტებულ მსახურთ მძინარე ალა-მაჰმედ-შაჰისთვის თავი არ მოეჭრათ (იქვე II, 430).

ასე სრულებით შემთხვევით გადაურჩა საქართველო აოხრებას და დაღუბვას. თუმცა რუსებმა ეს თავის თვალთ ნახეს და კარგად გრძნობდნენ რა განსაცდელშიც იყო საქართველო, მაგრამ მაინც გადაწყვეტილება არ შეუცვლიათ და 1797 წ. ენკენისთვეში თავიანთი ჯარის უკანასკნელი ნაწილიც ჩვენი ქვეყნიეთგან გაიყვანეს (Бутковъ. Матеріалы II, 423) სპარსეთთან ომის გაგრძელება მათ საჭიროდ არ მიაჩნდათ. ხოლო რუსეთის მთავრობამ რომ თავის მოქმედებით საქართველოს უსაშინელეს მდგომარეობაში აგდებდა და ჯარის გაყვანა მის მხრივ 1783 წ. ხელშეკრულების დარღვევა იყო, ამგვარ წვრილმან გარემოებას იგი არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა.

XI თ ა ვ ი.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთი დამოკიდებულების საფუძველი და მისწრაფებათა შეურიგებლობა

უნებლიეთ საკითხი იბადება, თუ რა მიზეზი იყო, რომ დიდი რუსეთის მთავრობა ასე ექცეოდა პატარა საქართველოს ან როგორ ახერხებდა რუსეთი საქართველოს ისე მოჯადოებას, რომ იგი რამდენიმე მწარე გამოცდილების შემდგომაც მაინც „ქრისტესმოყვარე“ რუსეთის მფარველობის გულწრფელი მოიძებნე იყო?

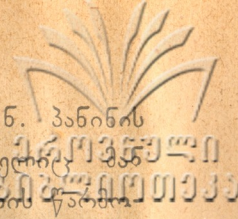

პირველი საკითხის გადაწყვეტა ყველა შემთხვევაში უნდა იქონიებოდეს ხელის შემდგომ ძნელი არ არის.

რუსეთის მაშინდელი მთავრობის ბრძანებებითგან და მიწერ-მოწერითგან, აგრედვე სხვა ყველა იმდროინდელი საბუთებითგან და თვით მოქმედებითგანაც, სრულის სიცხადით ირკვევა, რომ რუსეთის მთელი პოლიტიკა და მოქმედება საქართველოს მიმართ ნამდვილად რუსულ პოლიტიკურ ინტერესებით იყო ნაკარნახევი და მხოლოდ ნიღაბჩამოფარებული, მაგრამ ტლანქი ეროვნული ეგოიზმის განხორციელება იყო.

მაშინ რუსეთს ამიერ-კავკასიაში და სპარსეთში იმდენად პოლიტიკური ინტერესები არა ჰქონდა, რამდენადაც ეკონომიური. ის განსაკუთრებით, რუსული აღებმიცემობის სპარსეთში გავრცელებაზე ზრუნავდა, რითაც მას ინდოეთის მდიდარი ვაჭრობის ხელში ჩაგდების იმედი ჰქონდა. თუ ეს მოხდებოდა, მაშინ უკვე საკომერციო ინტერესები რეალურ გეგმას წარმოშვამდნენ, რომელიც ინდოეთის დაპყრობის გამამართლებელ საბუთად გამოდგებოდა. მაგრამ რუსებს ეს მხოლოდ შორეულ, მომხიბლავ მომავლად ეხატებოდათ. მათ ხალხურ ზღაპრებშიაც თვალწამაცის მიმხილველობითა და სიმდიდრით იყო მოსილი ინდოეთი და თვით რუსეთის მთავრობაც უფრო ოცნებისა და სიზმარეთის სამეფოში დანაწარდობდა, ვიდრე ცხოვრების სინამდვილეში იმიტომ, რომ მისი გეგმების სივრცე და სიუხვე ოდნავადაც არ შეეფერებოდა იმდროინდელი რუსეთის ეკონომიურ ძალას და წარმოებას.

რუსეთის მთავრობის გულის სიღრმეს არ მოჰხვედრია ქართველი ერის მისწრაფება, მისი დაწინაურებული, განათლებული ყოფა-ცხოვრების დაუშრეტელი წყურვილი და მუდმივი ლტოლვა თავისუფლებისადმი. არა, რუსეთი საქართველოს ისე უყურებდა, როგორც კარგს იარაღს, რომელიც საქიროებისამებრ შეიძლებოდა მშვენიერად გამოეყენებინათ თავის სასარგებლოდ. ეს აზრი თვით რუსეთის მთავრობას აქვს

ცინიკური, გულახდილობით გამოთქმული გრაფი ნ. პანინის პირით ერთს საიდუმლო მიწერილობაში, რომელიც სახელმძღვანელოდ საქართველოში მყოფს რუსეთის წარმომადგენელს გენერალ ტოტლებენს გამოუგზავნა: უნდა ეცადოთ საქმე საქართველოში ისე მოაწყოთ, რომ ყველაფერი ჩვენი „ხელმძღვანელობით ხდებოდეს“, თვით ქართველებს კი ისე ეგონათ, ვითომც ისინი თავიანთ მთავრობის განკარგულებას ასრულებდენ, თვით მთავრობაც დარწმუნებული იყოს, თითქოს ყველაფერი მისი სურვილისა და ნების თანახმად ხდებოდეს, ერთი სიტყვით, ყოველი ჩვენი წადილი განხორციელდეს, მაგრამ იმ ნაირად-კი, რომ „სუფი აქაუფი (ქ. ი. რუსუფი) იეფს, სხეუდი-კი ქაბუფი“-ა.*) მაშასადამე რუსეთის მთავრობას უნდოდა რომ ქართველები უსულო იარაღივით გამოეყენებინა თავის პოლიტიკური მიზნებისა და ზრახვების მისაღწევად.

მაშინდელი ქართველობა კარგა ხანს ამ გარემოებას ვერ ამჩნევდა და გულწრფელად დარწმუნებული იყო, რომ რუსთა ხელმწიფეს და მთავრობას საქართველოსთვის მართლაც გული შესტკივოდა და მის მწუხარება თავის მწუხარებად მიაჩნდა. ამგვარი განუსაზღვრელი და დაუშრეტელი რუსებისადმი ნდობა იმაზე იყო დამყარებული, რომ საქართველოს იმდროინდელი მტრები სპარსეთ-ოსმალეთი მაჰმადიანები იყვნენ, რუსეთი კი, ვითარცა ქართველთა ერთმორწმუნე სახელმწიფო, თავიანთ ზუენბრივ მოკავშირედ მიაჩნდათ.

*) „Главнѣйшая нужда, чтобъ Грузины намъ въ войнѣ помогали такимъ образомъ, чтобъ... мнили исполнять повелѣнїя своихъ владѣтелей, а сїи равнымъ образомъ оказываемую намъ услугу своему усердію собственному побужденію прочитатъ, но въ самомъ дѣлѣ все то производилось здѣшнимъ руководствомъ и просвѣщеніемъ,—коротко сказать: была бы душа здѣшняя, а тѣло грузинское“ (პროფ. ალ. ცაგარელის Грамоты etc I, 155-156).

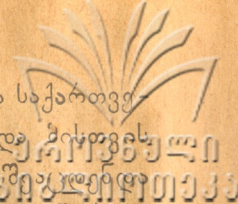

ქართველებს შორითგან გაგონილი ჰქონდათ რუსეთის კულტურა და მათ ვაჟა-ფშაველასთან ერთად, რომ რუსეთი ქართველთა სულის კვეთებას ადვილად გაიგებდა და მათს თავგანწირულს ბრძოლაში სპარსეთისა და ოსმალეთის წინააღმდეგ წრფელის გულით ძლიერს დახმარებას გაუწევდა.

რუსეთის მთავრობას და პოლიტიკოსებს არ გამოჰპარვიათ ქართველთა ამგვარი პოლიტიკური გულუბრყვილობა. მთელი მათი პოლიტიკა საქართველოს მომართ, როდესაც-კი რუსეთის სამხედრო თვალსაზრისით ქართველთა ძალის გამოყენება ოსმალეთის, ან სპარსეთის წინააღმდეგ საჭიროდ მიაჩნდათ, სწორედ ქართველთა ამ სუსტ გრძნობაზე და გულუბრყვილობაზე იყო ხოლმე დამყარებული. „ქართველებს მხურვალე სარწმუნოებრივი გრძნობა აქვთ და ამაზეა დამოკიდებული მათი გულმოდგინება სრლიად რუსეთის კარისადმი და კეთილმოსურნება რუს ხალხისადმი“-ო,*) ასე ამბობდნენ რუსეთის მთავრობის წარმომადგენელნი, — და ამ ქართველთა მხურვალე სარწმუნოებრივი გრძნობის საშუალებით ცდილობდნენ და ახერხებდნენ კიდევ ქართველების იმდენად მოჯადოვებას, რომ რუსეთის პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად გამოეყენებინათ.

როცა რუსეთისთვის საჭირო იყო, მაშინ მას აგონდებოდა, რომ ქართველები მხურვალე ქრისტიანები იყვნენ და მაჰმადიან ძლიერი სახელმწიფოების მძლავრობისაგან უკიდურესად შევიწროვებულნი იყვნენ. ამ დროს, ის ვითომცდა

*) „Теплота вѣры въ Грузинцахъ великая“ გვ. 7, „одинаковое исповѣданіе вѣры съ господствующей здѣсь происходящее отъ того въ нихъ ко всероссійскому Императорскому двору усердіе и доброжелательство къ Россійскому народу, надежда... лутмія получить успѣхи“. (Разсужденіе о способахъ, какими Грузинцы преклонены быть могутъ къ воспріятію участія съ Портою Оттом. войнѣ. პროფ. ალ. ცაგარლის Грамоты 1, გვ. 7 და 6)

კატომოყვარეობის გრძნობით აღსავსე არწმუნებდა საქართვე-
 ლოს, რომ მუდამ მის დახმარებაზე ოცნებობს და პირველად
 ზრუნავს. ასე იყო ხოლმე სანამ საქართველოს არწმუნებდა
 და თავის სამხედრო გეგმისდა მიხედვით ოსმალეთთან ან სპარ-
 სეთთან ომში, რომელსაც იგი განიზრახავდა, არ ჩარე-
 ვდა. მაგრამ რა წამს რუსეთს თავისი პირადი მიზანი მიუღწე-
 ულად მიაჩნდა, ან ომის გაგრძელებას თავისთვის ხელსაყრე-
 ლად აღარა სთვლიდა, ის საქართველოს უყოყმანოდ მიატო-
 ვებდა ხოლმე და მაშინ მას ყველაფერი ავიწყდებოდა, ქა-
 რთველთა ქრისტიანობაც და გაჭირვებაც. ასეთს შემთხვევე-
 ზში ის იმაზეც-კი აღარ ფიქრობდა, რომ საქართველო სწორედ
 მის წყალობითა და მის მოქმედებით წინანდელზე უფრო უა-
 რესსა და უმწიფო მდგომარეობაში ვარდებოდა ხოლმე.

გარეგნულად რუსეთის მთავრობა ვითომც სწუხდა რომ
 საქართველო პოლიტიკურად დასუსტებული სახელმწიფო
 იყო და თითქოს ცდილობდა, რომ მისი სამხედრო ძლიერება
 გაზრდილიყო და საერთაშორისო მდგომარეობა გამტკიცებუ-
 ლიყო. რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო მაგ., თავის
 წარმომადგენელს საქართველოში კოვალენსკის სწერდა, რომ
 მას საქართველოს მეფისათვის ერჩია მუდმივი ლაშქარი დაე-
 არსებინა და ხეირიანი არტირელია შეექმნა, რომ ამგვარად
 შეფეს საშუალება ჰქონოდა საჭიროებისამებრ პატარა სამხე-
 დრო ძალითაც სპარსთა მრავალრიცხოვანი, თავზნებელადებუ-
 ლი ბრბოებისათვის წინააღმდეგობა გაეწია. ამ საქმის განსა-
 ხორციელებლად რუსეთის ხალმწიფე საქართველოს მეფეს ნე-
 ბას აძლევდა საქართველოში დანიშნული იეგერთა პოლკის
 უფროსი და ოფიცრები ხელმძღვანელად გამოეყენებინა
 (Инструк. Иностр. Коллегии Коваленскому. АКАГК. I. გვ.
 95, § 11). მაგრამ ეს 1799 წელს იწერებოდა, როდესაც უკვე
 საქართველოს დამოუკიდებლობის ბედი თვით რუსთავე წყა-
 ლობით გადაწყვეტილი იყო, ისე რომ ამ რჩევას მაშინ აღა-
 რავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა.

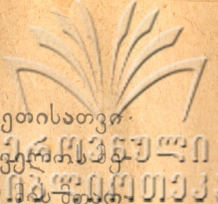
განსაკუთრებით საყურადღებოა კი სწორედ ის გარემოება რომ თვით საქართველოს მთავრობა მუდამ ცდილობდა დაწინაურებული სამხედრო ტექნიკა და მეტადრე ზარბაზნების ჩამოსხმა-მოხმარება შეესწავლა, ხოლო რუსეთის მთავრობა იდუმალად ყოველ ღონისძიებას ხმარობდა, რომ საქართველოს თავის ეს წადილი ვერ განეხორციელებინა. ისე რომ თუ საქართველოს მე-XVIII ს.-ის დასასრულს, როდესაც რუსეთის მთავრობის ზემომოყვანილი რჩევა იყო შედგენილი, შესაფერისი არტილერია არ ებადა, ამაში უმთავრესად თვით რუსეთის მთავრობის წარმომადგენლებს უძევთ ბრალი.

საქართველოში ძალიან კარგად ესმოდათ კარგ არტილერიის უაღრესი მნიშვნელობა ქვეყნის გარეშე მტრის გან უზრუნველყოფისათვის და სწორედ ამიტომაც არის, რომ ერეკლე მეფე სულ იმის ცდაში იყო, რომ ვისგანმე ზარბაზნების გაკეთება და ხმარება შეესწავლა.

მან ისარგებლა კიდევ შემთხვევით, რომ რუსთა ჯარში, რომელიც ოსმალთა წინააღმდეგ საბრძოლველად მაშინ საქართველოში იყო გამოგზავნილი, არტილერიის საქმის მკოდნე პირები ქართველები იყვნენ და მათ მიჰმართა, რომ თავისი დიდის ხნის ნატურა აესრულებინა, არტილერიის პოდპოლკოვნიკს ჩოლაყაშვილს და თავად თარხან-მოურავს სიხარულით უკისრიათ ეს საქმე. ისინი თურმე ერეკლე მეფეს ზარბაზნების, მორტირების და ჰაუბიცების გაკეთებასა და დადგმას ასწავლიდნენ.

მოულოდნელად ამის გამო მთელი აურზაური ატყდა. თუმცა მაშინ ეს ქართველებს ეუცნაურათ, მაგრამ რუსეთის ჯარის უფროსმა ტოტლებენმა რომ ეს გარემოება შეიტყო, მაშინვე ჩოლაყაშვილსაცა და თარხან-მოურავსაც სასტიკად აუკრძალა, რომ მათ მეფე ერეკლესთვის საარტილერია ხელოვნება ესწავლებინათ.

ამ ორს ქართველს არტილერისტს, როგორც სჩანს, ტოტლებენის ამგვარი ბრძანება უკანონოდ მიაჩნდათ და ეტყობა

გულწრფელად დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ რუსეთისათვის საც ხელსაყრელი უნდა ყოფილიყო, თუ-კი საქართველოში მეფეს, ვითარცა რუსეთის ერთგულს მოკავშირეს და მისი ველობის ქვეშე მყოფს, სამხედრო საქმე კარგად შესწავლილი ექმნებოდა. ამიტომ ორივენი ისევ ტფილისში დარჩნენ და წინანდებურად ერეკლე მეფეს ასწავლიდნენ. მაშინ ტოტლებენმა ნ თებერვალს 1770 წელს რუსეთის მთავრობას ფრანგულად დაწერილი საიდუმლო მოხსენება გაუგზავნა, რომელშიაც ატყობინებდა, რომ ჩოლაყაშვილი და თარხან-მოურავი ერეკლე მეფეს ზარბაზნების ჩამოსხმასა და დაღმას ასწავლიანო. თუმცა საქართველოს მეფე, სწერდა ტოტლებენი მთავრობას, რუსეთის ხელმწიფის მფარველობის ქვეშ არის, მაგრამ რუსეთის ინტერესებისათვის სასურველი არაა, საქართველოში რუსეთის ხელმწიფის ზარბაზნებს გარდა სხვისი ვისიმე ზარბაზნები იყოსო. ამიტომ ტოტლებენი მთავრობას სთხოვდა, რომ ყველა ქართველი ოფიცრები და თავადი თარხან-მოურავი საქართველოდან ისევ რუსეთში წაეყვანათ (წერილი იხ. А. Цагарели. Грамоты I, 20, შედ. 198-199). *)

ქართველი ოფიცრები თავის მამულიშვილური გრძობისა და პოლიტიკური სიბეცისათვის სასტიკად დაისჯნენ. იძულებით რუსეთში წაყვანილნი და დაპატიმრებულნი საქმის გამოძიებას უცდიდნენ, სანამ მათი უდანაშაულობა ყველასათვის ცხადი არ შეიქმნა.

*) „Г.-м. графъ Тотлебенъ отъ 6 февр. 1770 года представлялъ сюда, что артиллерійскій подполковникъ Чолокаевъ, не смотря на ордены его, графа Тотлебена, остается въ Тифлисѣ съ н. с. кн. Моуравовымъ, показывая царю Ираклію дѣлать мортиры и гаубицы и ставить пушки на лафеты; а по мнѣнію его, графа Тотлебена, хотя царь и князья его и вступили въ протекцію ея И. В., однакожь для Высочайшихъ интересовъ предосудительно, чтобъ въ Грузіи были пушки кромѣ принадлежащихъ ея И. В., и такъ просилъ онъ объ отозваніи назадъ всѣхъ офицеровъ грузинской націи и князя Моуравова“ (А. Цагарели. Грамоты etc. I, 198—199, ფრანგული მოხსენება ტოტლებენისა იმავე საგნის შესახებ იქვე I, 205).

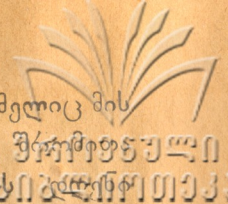
ამ საიდუმლო მოხსენებითგან ცხადად სჩანს, რომ რუსეთის მთავრობისათვის საზოგადოდ საქართველოს გამდგომება სრულებითაც საჭირო არ იყო. საქართველო ისეთ მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო, რომ რუსეთის დაუხმარებლივ მას თავისი თავის დაცვა არ შესძლებოდა და მუდამ მხოლოდ რუსეთის შემავედრებელი და ხელში შემყურე ყოფილიყო. *)

მაშასადამე ყოველთვის ისე იყო ხოლმე, რომ რუსეთის „დახმარებას“ დასაწყისში გარეგნულად საქვეყნოდ დიდი სახელი და რიზი ჰქონდა, შედეგი-კი მუდამ საშინელი და დამღუბველი იყო ჩვენი პატარა, მტრებით შემორტყმული, ქვეყნისა და ერისათვის.

რუსეთის უპირობა და საქართველოს უმწეოდ მიტოვება მტრებთან ბრძოლის დროს ჩვენს ქვეყანას მარტო საერთაშორისო დამოკიდებულებას-კი არ უფუჭებდა, მარტო მის გარეშე მტრებს კი არ ათამამებდა, არამედ შინაურ ცხოვრებაშიც არეგ-დარევასა და სხვადასხვა პოლიტიკურ დასთა შორის ბრძოლას ამწვავებდა, მეფისა და მთავრობის პატივისცემისა და უფლების გაქარწყლებას ხალხის თვალში ხელს უწყობდა. ბევრნი ხედავდნენ, რომ მთავრობის მთელი პოლიტიკა საქართველოს უბედურების მეტს არას უმზადებდა და ამის გამო სპარსეთთან და ოსმალეთთან შეთანხმების მომხრენი დაუნდობლად ებრძოდნენ იმ წრეებს, რომელნიც რუსეთის მფარველობისა და მოკავშირეობის მომხრენი და მოთავენი იყვნენ. ეს შინაური უთანხმოება და ქიშპობა ძირს უთხრიდა ისედაც დაუსრულებელი ომებისა და მტრების შემოსევისაგან დასუსტებულს სახელმწიფოს.

ერეკლე მეფე ღრმად მოხუცებული მოუსვენარ ცხოვრებისა და თავდაჩეხილი უბედურებისაგან დაავადებული გულის ტკივილით შეშყურებდა, როგორ ინგრეოდა ის პოლიტიკური და ს. მ.

*) 1783 წ. ხელშეკრულების დადების შემდგომ რუსეთის მთავრობამ ზარბაზნები დაამზადა საქართველოსათვის, მაგრამ აქეთვან მხოლოდ 2 ზარბაზანი გამოუგზავნა, იმათაც ძლივს-ძლიობით მხოლოდ 1788 წ. მოაღწიეს საქართველომდის. დანარჩენი რუსეთში ჩარჩა.

ხედრო სიძლიერე, ქონებრივი კეთილდღეობაც, რომელიც მის მამის თეიმურაზ მე-II-ისა და მის პირად დაულაღავ შერეულ და გამკრიახობით იყო მოპოვებული. მის სიბერეს ედგინა ვეგების იმ მწარე გრძნობით იყო მოწამლული, რომ ამის ბრალი მის პირადს პოლიტიკურს გულუბრყვილობას და რუსეთის მთავრობისადმი განუსაზღვრელ ნდობასაც ედებოდა.

ერეკლე მეფეს დიდ ხანს აღარ უცოცხლია... 11 იანვარს 1798 წ. ქ. თელავში გარდაიცვალა 78 წლის მოხუცი გმირი პატარა-კახი.

X თ ა ვ ი.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობა რუსეთის მთავრობის მიერ და რუსეთთან შეერთება.

სამეფო ტახტზე ასულს გიორგი მეფეს არც მამის ნიჭი და პირადი სიქველე ჰქონდა, არც საიმისო გავლენა მოეპოვებოდა ხალხში, რომ ესოდენ გართულებულ პოლიტიკურ მდგომარეობითგან ბრძნულის შორს-გამსჭრეტელობითა და სიფრთხილით საქართველო სამშვიდობოს გამოეყვანა. პირიქით შინაური უწყსოება გაძლირდა, გარეშე მტრები უფრო გათამამდნენ, გულწრფელი მეგობრული გრძნობითა და უანგარო კეთილმოსურნეობით გამსჭვალული ძლიერი მოკავშირის მფარველობა და დახმარება-კი არა სჩანდა.

ასეთ გარემოებაში მყოფს გიორგი მეფეს 'რუსეთის მხრივ შველის იმედი აღარა ჰქონდა და ამის გამო მან გადასწყვიტა დარიალის კარი ჩაეკეტა და სამხრეთისაკენ გზა რუსებისათვის სამუდამოდ დაეხშა. ზას ეგონა, რომ ისევ ოსმალეთთან პოლიტიკური შეთანხმება და მისი მოკავშირეობა მიანიჭებდა ღონემისდილს საქართველოს მშვიდობიანობას. მეფემ უკვე დესპანიც-კი გაგზავნა ახალციხის ფაშასთან, რომ იქითგან სტამბოლში წასულიყო ამ საქმის მოსაწყობად. მაგრამ დესპანი ჯერ ახალციხეს არ გასცილე-

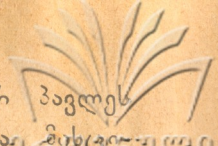

ბოდა, რომ რუსეთითგან ტახტის მემკვიდრე ბატონიშვილი დაეთი ჩამოვიდა, რომელმაც რუსეთის ხელმწიფეს ჩამოწმეს საქართველოსადმი კეთილ განწყობილების ამბავი მაშინვე კვლავ „ქრისტეს მოყვარე“ რუსეთის მხრით უნგარო დახმარების იმედი დაიბადა და საქართველოს ელჩი ახალციხითგან სწრაფად უკან დაბრუნებულ-იქმნა (Бутковъ. Матеріалы II, 446).

როდესაც გიორგი მეფემ რუსეთის ხელმწიფეს პავლეს თავის სამეფო ტახტზე ასვლა აცნობა, პავლემ მოლოცვასთან ერთად მოსწერა, რომ 1783 წ. ხელშეკრულების ძალით იგი მოვალეა რუსეთის იმპერატორს დამტკიცება სთხოვოს (იქვე II, 448). თითონ მას კი ავიწყდებოდა, რომ ამ ხელშეკრულებამ მართო საქართველოს არ დააკისრა მოვალეობა, არამედ რუსეთის სახელმწიფოსაც და რომ თვით რუსეთს არც ერთი ეს მოვალეობათაგანი ჯერ ასრულებული არ ჰქონდა.

16 აპრ. 1799 წ. საქართველოში რუსეთის ელჩი დანიშნა და 2 ბატალიონი ჯარიც გამოიგზავნა ვითომც საქართველოს დასაცავად (Бутковъ. Матеріалы II, 449). ერთმაცა და მეორემაც საქართველოს მხოლოდ ამავე წლის დასასრულს მოაღწიეს (იქვე II, 451). რუსეთის მთავრობამ თავის ელჩს დაავალა, რომ მას მეფისათვის საიდუმლოდ თვალყური ედევნებინა. მაშასადამე თვით მეფეც კი საეჭვოდ მიაჩნდათ და მის ერთგულებას არ ენდობოდნენ, თუმცა საქართველოს მთავრობამ რუსეთისადმი განუსაზღვრელი და გადამეტებული ნდობა არა ერთხელ დაამტკიცა და ამის წყალობით ძალიანაც იზარალა.

ყველაფერი მოწმობდა, რომ რუსეთი ეხლა კი თითქოს ბართლაც დაინტერესებული იყო საქართველოს მდგომარეობით და ჩვენ ქვეყანასთან მჭიდრო კავშირიც დაქერას ცდილობდა. მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც რუსეთს საქართველოსთვის არ შეუწყუხებია თავი, არამედ მხოლოდ პირადი სარგებლობით ხელმძღვანელობდა იგი და თავის საიდუმლო გეგმის განხორციელებაზე ზრუნავდა.

კამერპერმა გრაფმა მუსინ-პუშკინმა იმპერატორ პავლეს წინაშე იშუამდგომლა, რომ მას ნება და საშუალება მოეძებნა მოდა საქართველოში გასამგზავრებლად და იქაურ მდიდარ მადნეულობის გამოსაკვლევად. 17 ოქტ. 1799 წ. მან ნებართვა მიიღო და გამოემგზავრა კიდეც. როდესაც საქართველოს ადგილობრივ სიმდიდრის შესწავლამ მას თვალწინ გადაუშალა ჩვენი ქვეყნის მთელი საუნჯე, ბუნების მშვენიერება და „სამოთხის მსგავსი ჰავა“, მან 1800 წ. თავის ხელმწიფეს მოხსენებაში საქართველოს ყველა ზემოაღნიშნული ღირსებანი აუწერა და ის მნიშვნელობაც გაუთვალისწინა, რომელიც ჩვენს სამშობლოს რუსეთისათვის ექმნებოდა, საქართველო რომ რუსეთს დაეპყრო. მაშინ რუსეთი მდიდარს ქვეყანას შეიძენდა და კავკასიის მთიელთა თავდასხმისაგან საჩუდამოდ უზრუნველყოფილი ექმნებოდა იმიტომ, რომ ორთავე მხრივ ჩაქერილნი ისინი ველარას გაბედავდენ, ოსმალეთთან, ან სპარსეთთან ომის დროსაც რუსეთს დიდი სამხედრო უპირატესობა ექმნებოდა. მაგრამ ამას გარდა რუსეთს სპარსეთისა და ინდოეთის ვაჭრობის ფართო ასპარეზიც გაეხსნებოდა.* (Бутковъ. Матеріалы II, 463-464). მაშასადამე ჩვეულებრივს ეკონომიურს ინტერესებს გარდა, ზღაპრულ ინდოეთზე ოცნებასთან ერთად, აქ უკვე გარკვეული პოლიტიკური გეგმაცაა გათვალისწინებული.

ეს აზრი პეტერბურგში მოწონებულ იქმნა. 18 დეკემბ. 1800 წ. პავლე იმპერატორმა ხელი მოაწერა მანიფესტს საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ და შემდეგ კი გიორგი მეფეს წინდაწინვე დამზადებული ქალაქი გაუგზავნეს ხელმოსაწერად, რომელშიაც ვითომ თვით მეფე სთხოვდა რუსეთის ხელმწიფეს, რომ მას საქართველო ერთხელ და სამუდამოდ რუსეთთან შეეერთებინა და რუსეთის განუყოფელ ნაწილად ექცია. მაგრამ საქმე ისე დატრიალდა,

*) Откроется обширное поле къ торговлѣ персидской и индійской (II, 464).

რომ მთელი ეს შეთხზული გეგმა ჩაიფუშა: გიორგი მეფე გარდაიცვალა 22 დეკემბერს 1800 წ. ისე, რომ ~~საქართველოში~~ რი ქალაქი მას თვალთაც არ უნახავს, რათგან ~~საქართველოში~~ ტანნი ამ დროს ჯერ საქართველოში ჩამოსული არც კი იყვნენ (Бутковъ. Матеріалы II, 465).

ასეთი შესაძლებლობა რუსეთის მთავრობას წინაწინვე გათვალისწინებული ჰქონდა და ამისთანა შემთხვევისათვისაც მას უკვე 15 ნოემბერს თავის წარმომადგენლისათვის საქართველოში ნაბრძანები ჰქონდა, რომ რა წამს გიორგი მეფე გარდაიცვლებოდა, საქართველოს სამეფო ტახტზე ასვლის ნება არავისთვის მიეცათ. ეს გარემოება გენ. კნორინგმა გიორგი მეფის გარდაცვალებისათხავე აცნობა საქართველოს მცხოვრებთ და თანაც იმ ოთხ ბატალიონ ჯარის გარდა, რომელიც რუსებს ამ დროისათვის ჩვენს ქვეყანაში მოეპოვებოდათ, საჩქაროდ კიდევ ერთი ბატალიონი დაიბარა (იქვე II, 465-466).

1783 წ. დადებული ხელშეკრულების მე-12-ე მუხლში ნათქვამია, რომ ამ ხელშეკრულების პირობების შეცვლა ან შევესება მხოლოდ ორთავე მხრის თანხმობით შეიძლებოდა. *) რათგან 1783 წ. შემდგომ აღარავიგარო სხვა ხელშეკრულება საქართველოს და რუსეთს შორის არ დადებულა და არც რაიმე ცვლილება ყოფილა შეტანილი ორთავე მხარის თანხმობით, ამიტომ რუსეთის მთავრობას უნდოდა, რომ მას რაიმე საბუთი ჰქონოდა იმის დასამტკიცებლად, ვითომც თვით საქართველოს ჰსურდა თავისი სახელმწიფოს მოსპობა და რუსეთის განუყოფელ ნაწილად გადაქცევა. რაკი გიორგი მეფის სიკვდილის გამო ეს მათი გეგმა ფიზიკურადაც განუხორციელებელი იყო, ამიტომ რუსეთის მთავრობამ აღარც ხელშეკრულების ცხადს დარღვევას და არც საჯარო სურუეს მოერი-

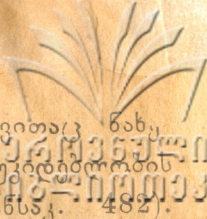
*) „Сей договоръ дѣлается на вѣчныя времена; но ежели что либо усмотрѣно будетъ нужнымъ перемѣнить или прибавить для взаимной пользы, оное да возымѣетъ мѣсто по обостороннему согласенію“.

ა და რაწამს მან გიორგი მეფის სიკვდილის ამბავი შეიტყო, და მანვე 18 იან. 1801 წ. პავლე პირველის მანიფესტში მანვე აღკვეცა, რომელშიაც ნათქვამია, ვითომც თვით მეფე გიორგიმ მოწინავე წრეებისა და ქართველი ერის სურვილითა და თხოვნით რუსეთმა საქართველო სამუდამოდ შემოიერთა (Бутковъ. Матеріалы II, 466—467). არც მეფე გიორგის, არც მითუმეტეს ქართველ ხალხს ეს არც სდომებია და არც უთხოვია.

პავლე I-ს გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ საქართველო ერთბაშად რუსეთის გუბერნიად ექცია და სენატისა და სინოდისათვის დაემორჩილებინა (იქვე II, 469). 12 მარტს 1801 წ. პავლე გარდაიცვალა. მისმა მემკვიდრემ ალექსანდრე I-მა იგრძნო საქართველოს შეერთების მთელი უკანონობა და ამ ტომ გადაწყვიტა გამოერკვია, რამდენად მართალია, რომ მთელ საქართველოს თავის ნებით მოესურვოს რუსეთთან განუყოფლად შეერთება და რომ მას თავის თავის დაცვა გარეშე და შინაურ მტრებისგან არ ძალუძს. ამ საკითხების გამოკვლევა მან გენ. კნორინგს მიანდო, რომელმაც საქართველოში ჩამოსვლისთანავე გააუქმა ყველაფერი, რაც ტახტის მემკვიდრის ბატონიშვილი დავითის ბრძანებით იყო შემოღებული, და ტფილისში საქართველოს უზენაესი მთავრობა დაარსა (Бутковъ. Матеріалы II, 473—475). უკვე ეს მისი ნაბიჯი ცხად-ჰყოფს, თუ როგორი მიუდგომლობით გამოარკვევდა და სინამდვილით აუწერდა იგი ჩვენი ხალხის გულის ნადებს და მისწრაფებას. ხოლო, რომ საქართველოს გარეშე მტრების წინააღმდეგ დახმარება ესაჭიროებოდა, ეს გარემოება თვით საქართველოსაც არ დაუმაღავს, 1783 წ. ხელშეკრულებაც ხომ სწორედ ამ მიზნით იყო რუსეთთან დადებული.

როგორც რუსეთის მთავრობას საქართველოს შეერთება თავის სახელმწიფოსთან სასურველად და სასარგებლოდაც მიანდა (იქვე II, 473—4), გენ. კნორინგმაც ისე წარუდგინა ალექსანდრეს I-ეს, თუმცა არ შეეძლო დაემალა, რომ საქართველოს უმაღლეს წრეების ყველა წარმომადგენელნი ამ

შეერთების მომხრენი ყოფილიყვნენ. მისი სიტყვითაც ნახვარ თავადაზნაურობისას საქართველოს დამოუკიდებლობის შენარჩუნება ჰსურდა (იქვე II, 475—484, განსაკ. 482). გრაფ. მუსინ-პუშკინმა, რომელმაც პავლე I-ს ჩააგონა საქართველოს რუსეთთან შეერთების უარღრესი სარგებლობა, ეხლაც ამ გვარივე შინაარსის მოხსენება მიართვა ალექსანდრე I-ს (იქვე II, 484 შენ. 1).

რამდენად გულწრფელი უნდა ყოფილიყო რუსეთის მთავრობის სურვილი ვითომც მას საქართველოს პოლიტიკურ ზრახვის უტყუარი ხმის გაგონება ნდომებოდეს, იქითგანაც სჩანს, რომ მთელ ამ ამბავს საქართველოს სრულუფლებიან დესპანს უმაღლავდენ და მთელ ამ საქმეს საქართველოს შეერთების შესახებ ფარულად აწარმოებდენ (იქვე II, 485) იმიტომ, რომ კარგათ იცოდენ, რომ საქართველოს დესპანები მათთვის სასიამოვნოს არას იტყოდენ და ცხად-ჰყოფდენ, რომ საქართველოს რუსეთის მხოლოდ კავშირი და მფარველობა ჰსურდა და სხვა არაფერი (Акты Кавк. Археогр. Ком. II, 304).

საქართველოში რომ არც ხალხი და არც თვით გიორგი მეფე თვის სახელმწიფოს დამოუკიდებელ არსებობის მოსპობაზე სრულებითაც არა ფიქრობდა, ამას ის გარემოებაც ნათლად ამტკიცებს, რომ მაშინ ჩვენს სამშობლოში მოწინავე წრეებში ინტენსიური კულტურული მუშაობა სწარმოებდა და მტკიცე სამზადისი იყო როგორც სახელმწიფო წეს-წყობილების გასაუმჯობესებლად და ევროპიულის მსგავსად გადასაქმნელად, ისევე ევროპიული მეცნიერების, ფილოსოფიისა და მწერლობის საქართველოში გადმოსანერგავად. საუკეთესო თხზულებები და სახელმძღვანელოები, რომელიც ფილოსოფიაში, ფიზიკაში და სამათემატიკო მეცნიერებაში და ბუნების მეტყველებაში, აგრეთვე სამხედრო ხელოვნებაში ევროპაში გამოდიოდა, ქართულადაც იყო ნათარგმნი. სასწავლებლებში სახმარებლად და წასაკითხავი წიგნები მზადდებოდა.

ქართული
ენციკლოპედია

ვილმა ვრცელი მოხსენება წარუდგინა გიორგი
ს შესახებ, თუ როგორ უნდა შეცვლილიყო სა
ოს სახელმწიფო წეს-წყობილება, რომელშიაც სხვა
ას სამი ლიცეუმის მსგავს უმაღლეს სასწავლებლის
რო გათვალისწინებული. მეფე გიორგიმ 1799 წ.
ეს პროექტი და მისი განხორციელება უნდა დაე-

თს სამზადისში მყოფ საქართველოს მოწინავე წრე-
ცხადი იყო, რომ ძლიერი მოკავშ რეს მფარვე-
და დახმარებით, ჩვენი ქვეყანა მოლონიერდებოდა,
ტრებს მოიგერიებდა და მყუდრო ცხოვრების შემ-
კაცე და ჩქარი ნაბიჯით წარმოტების გზას დაადგე-

ამ 12 ენკენისთვის 1801 წ. პეტერბურგში საქართ-
რუსეთთან შეერთების შესახებ ალექსანდრე I-ის მანი-
იყო გამოცხადებული, რომელშიაც ფარისევლურად
იყო, ვითომც ეს აქტი მხოლოდ საქართველოს კე-
ობის ძლიერი სურვილით ყოფილიყოს ნაკარნახევი.
იტყვებს რასაკვირველია არ შეეძლოთ მაინც ვაე-
ბინათ ის შთაბეჭდილება, რომ რუსეთის მთავრობის
ი შემადრწუნებელი უბირობა, ფიცისა და აღთქმის
და ძალმომრეობა იყო და სხვა არაფერი.

ლი წარმოსადგენელია, რაოდენად თავზარდამცემი
ფილიყო ეს ამბავი ქართველ მოწინავე, შეგნებულ
და მთავრობისათვის. რაკი რუსეთის მთავრობამ
რომ საქართველო ამის გამო აღშფოთებული იქმნე-
ქვილი თვის განმავლობაში ამ მანიფესტს საქართვე-
რ აცხადებდა. ხოლო როდესაც მეტი დამალვა აღარ
ბოდა და მისი გამოქვეყნება და ხალხის დაფიცება აუ-
ლი შეიქმნა, მაშინაც გენ. კნორინგს იმედი არა ჰქონ-
ქ ქართველები ნებაყოფლობით საკუთარ დამოუკიდებ-
სპობაზე თანხმობას განაცხადებდენ და რუსეთის
მოზის ფ. ეს მიიღებდენ. ამიტომ გადასწყვიტა ეს
ქუებით და მუქარით მოეხერხებინა. მან დაჰპატი-
ნი წრეები, თავად-აზნაურობა და ქ. ტფილისის
და როდესაც ყველამ თავი მოიყარა, მან ბრძა-

ნება ვასცა, რომ მათთვის საიერიშოდ გან
 штурмомъ“) რუსის ჯარი შემოერთებათ მაშინდელი
 ცნობის მიხედვით „ლომების ხაზასავით განხმული
 იქ ზარბაზნების პირი. გენ. კნორინგმა ამის მნახ
 წინადადება მისცა რუსეთის ქვეშევრდომობისა და
 ბის ფიცი მიეღოთ. ქართველობა ვაოცებული და
 ბული იყო ასეთი უმსგავსი საქციელით. მოწინავე
 მრავალმა იმოდენი გამბედაობა გამოიჩინა, რომ შე
 ჯარს არ შეუშინდა, ძალით ფიცი არ მიიღო და
 გან გავიდა. მაშინვე გენ. კნორინგმა ბრძანება
 უკმაყოფილონი დაეჭირათ და ციხეში ჩავსვათ
 Исторія войны... на Кавказѣ III, 444).

მაინც ბევრისათვის იმდენად ძნელი წარმო
 იყო, რომ „ქრისტესმოყვარე“ რუსეთის ხელმწიფე
 სა და ხელშეკრულების დარღვევა შეეძლოთ და
 ქართველო „მფარველს“ მოკავშირეს ძალმომრე
 ჰყრათ, რომ ეს ყველაფერი საქართველოში გამ
 რუს მოხელეთა პირადი თვითნებობა და მეტიჩრობ
 ის ქართველები დარწმუნებულები იყვნენ, რომ საქ
 შელახულ უფლებათა და დამოუკიდებლობის აღსად
 კმარისი იყო მხოლოდ რუს ხელმწიფისათვის საქმის
 ვითარება ეცნობებინათ (იქვე 446). თვით პეტერბუ
 ფი საქართველოს ელჩი გარს. ჭავჭავაძეც თუმცა აღშ
 იყო იმ გარემოებით, რომ მეფე გიორგის არც ერ
 ბილობა და სურვილი ასრულებული არ იყო, პი
 ფობა მოსპეს და საქართველო საშინლად დას
 გრამ მასაც ეგონა, რომ ეს გენ. კნორინგის ცრუ
 საესე მოხსენების წყალობით მოხდა და ვითომც
 იყო ქართველ ხალხს რუსეთის ხელმწიფისათვის თ
 მდვილი გულისწადილი ეცნობებინა, რომ მაშინვე
 რი გამოსწორებულიყო (АКАГЕ II, 304)
 ლეებამ და რუსეთის მთავრობის პოლიტიკამ სა
 ნათლად დაამტკიცა ამ განუსაზღვრელი ნდობ
 ბრყვილობის სრული უსაფუძვლობა!..

ქართული
ენების ინსტიტუტი